

ปลูกต้นไม้ พุ้นันเชื่อว่าบำรุงโลก
บำรุงรักษาโลก โลกย่อมให้ผลตอบแทน'

ปาฏิหาริย์ป่า ปาฏิหาริย์ เพื่อนดิน

กลุ่มชุมชนอนุรักษ์ป่าเขียวดง อ.พาง จ.เชียงใหม่

ปฎิหาริย์ป่า ปฎิหาริย์แผ่นดิน
กลุ่มชุมชนอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง (ดงแม่เหล็กหมื่น)

นวัตกรรมการสร้างสุขภาพจากชุมชน

จัดพิมพ์เผยแพร่โดย

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.)

ชั้น 2 อาคารด้านทิศเหนือสวนสุขภาพ

(ถ. สาธารณสุข 6) ภายในบริเวณกระทรวงสาธารณสุข

ถ.ติวานนท์ อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000

โทรศัพท์ 0-2590-2304 โทรสาร 0-2590-2311

ตู้ ปณ. 9 ปณฝ. ตลาดขวัญ นนทบุรี 11002

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

กระทรวงสาธารณสุข

ที่ปรึกษา

เสรี พงศ์พิศ

สุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์

ประยงค์ รัตนรงค์

ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ

สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์

อำพล จินดาวัฒนะ

กรรณิการ์ บรรเทิงจิตร

บรรณาธิการ

นิรชรา อัศวธีรากุล

ออกแบบปกและรูปเล่ม

วันเทนิย์ มณีแดง

พิมพ์ครั้งที่ 1

1,000 เล่ม กรกฎาคม 2548

ISBN 974-93245-9-5

พิมพ์ที่

บริษัทสามตีพริ้นติ้งอีควิปเม้นท์ จำกัด

ปาฏิหาริย์ป่า

ปาฏิหาริย์แผ่นดิน

กลุ่มชุมชนอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง (ดงแม่หลักหมื่น)

ระวีวาร ชัยมูล

- แผ่นดิน -

โหมโรง

.....

ลานวัดแห่งนั้นคือคักขวัไชวไปด้วยผู้คน
 ทั้งหนุ่ม แก่ เด็กน้อย หญิง ชาย ต่างช่วยกันคน
 ละไม้คนละมือ บ้างออกแรงยันเสาเหล็ก กาง
 เต็นท์ผ้าใบ บ้างจัดธูปเทียนดอกไม้บนปะรำพิธี
 บ้างก็ทำความสะอาดห้องน้ำห้องท่ากันขนานใหญ่
 ที่ยืนอยู่กลางลานทรายท่ามกลางศรัทธาชาวบ้าน
 บริเวณหน้าวิหารคือพระภิกษุรูปหนึ่ง อิริยาบถ
 นั้นเรียบร้อย สามัญ กลมกลืนไปกับบรรดาฆราวาส
 และแลดูไม่ชราเท่าใดนัก หากกลับมีผู้คนซึ่ง
 วุ่นกับการตระเตรียมงานวนเวียนมาปรึกษา
 บอกกล่าวความคืบหน้าอยู่ตลอดระยะ ที่สุด เราได้
 รับทราบว่า ท่านผู้เป็นเสมือนศูนย์กลางของงานนั้น

คือ พระอธิการ เอนก จนทปญโญ แห่งวัดคลอง
ศิลา บ้านสันทรายคองน้อย นั้นเอง

เลียบเมือง

หมู่บ้านสันทรายคองน้อย เป็นหมู่บ้าน
เล็กๆ แห่งหนึ่งในอำเภอฝาง เขตชายแดนทาง
เหนือของเชียงใหม่ กล่าวไปแล้ว เชียงใหม่เป็น
จังหวัดที่ยาวและมีพื้นที่กว้างขวางมากจังหวัดหนึ่ง
หากลองแบ่งอำเภอในเครือเป็นสามกลุ่ม จะได้
กลุ่มที่อยู่รอบๆ ตัวจังหวัด เช่น แมริม สันทราย
สารภี สันกำแพง ดอยสะเก็ด เป็นต้น ส่วนที่เหลือ
แบ่งเป็นฝั่งใต้ ได้แก่ กลุ่มอำเภอฮอด ดอยเต่า
จอมทองซึ่งติดต่อเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลักษณะ อากาศบนพื้นราบจะค่อนข้าง
ร้อนกว่าฝั่งเหนือ คือกลุ่มอำเภอที่เรียงรายตาม
ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 107 ซึ่งมีภูมิอากาศ

คำนำ

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) มีหน้าที่สนับสนุนกระบวนการสมัชชาสุขภาพ เพื่อให้ทุกฝ่ายในสังคมได้มีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการแลกเปลี่ยน เรียนรู้เรื่องราวการสร้างสุขภาวะในทุกมิติอย่างกว้างขวาง

ปีพ.ศ. 2548 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สนับสนุนงบประมาณให้สปรส. ดำเนินการสังเคราะห์นวัตกรรมการสร้างสุขภาพที่คนเล็กคนน้อยทั่วประเทศได้ร่วมกันสร้างขึ้นอย่างหลากหลาย เพื่อนำมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยช่องทางต่างๆ

บทเรียนจาก “ปาฏิหาริย์ป่า ปาฏิหาริย์แผ่นดิน” กลุ่มชุมชนอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง (ดงแม่

หลักหมื่น)" ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ เป็นหนึ่งในจำนวน 65 เรื่อง โดยทุกเรื่องผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน แล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่มผู้สังเคราะห์งาน นักวิชาการ และปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อให้เกิดการเติมเต็มด้านแนวคิดและประสบการณ์จากหลากหลายมุมมอง

สปรส. ขอขอบคุณ สสส. และทุกท่านที่มีส่วนในกระบวนการสรรค์สร้างผลงานและสร้างสุขในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชน เจ้าของเรื่องราวที่ได้อุทิศชีวิตและจิตวิญญาณในการสั่งสมองค์ความรู้ ประสบการณ์ และสร้างงานเพื่อเป็นบทเรียนอันทรงคุณค่าแก่สังคมไทยมาโดยตลอด

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

กรกฎาคม 2548

เย็นสบาย ได้แก่ แม่แตง เชียงดาว เรื่อยลงมา
จนถึง ไชยปราการ ผาง แม่ಾಯ

เชียงใหม่^๒นั้นถูกขนานนามว่า ดินแดน
สองฝั่งแม่ระมิงค์ หรือแม่น้ำปิง หรือชื่อโบราณ
ฟิงคะนที น้ำแม่ปิงกำเนิดบนสันปันน้ำดอย
เชียงดาว เริ่มต้นที่อำเภอเชียงดาว ไหลรินเอื่อยๆ
เรื่อยลงใต้ สู่หนองบุรีศรีนครพิงค์ แต่บ่อยคนที่
จะทราบว่า จากขุนน้ำดอยเชียงดาวแห่งนี้
ยังมีอีกหนึ่งสายน้ำถือกำเนิดไหลลงทวนขึ้น
เหนือไปยังทิศตรงข้ามกับแม่ปิง นั่นก็คือ สายน้ำ
ผาง รอนแรมผ่านดอยหัวโทอันมีถนนสายคด
เคี้ยวตัดผ่านป่าเขียวขจีร่มรื่น ลงสู่เขตที่ราบไป
รวมกับอีกลำห้วยหนึ่งจากดอยเวียงผา อำเภอ
ไชยปราการ กลายเป็นแม่น้ำผาง สายเลือดใหญ่
ที่หล่อเลี้ยงพื้นราบอันกว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์
สามอำเภอ ผาง แม่ಾಯ ไชยปราการ แล้วจึง
หลากไหลเลือนละลายตัวเองในสายน้ำกกซึ่งมา
จากพม่า นองเนื่องสู่เชิงราย จังหวัดพื๋น่องที่มี
พรมแดนแนบชิดกันนั่นเอง

ที่ราบผาง ต่อมาได้แบ่งเขตการปกครอง
เป็นสามอำเภอดังกล่าวนั้น มีความอุดมสมบูรณ์

อย่างยิ่ง ด้วยมีป่าไม้ขุนเขาล้อมรอบทุกด้าน อากาศจึงเย็นสบายและชุ่มชื้น เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชผลต่างๆ มากมายหลายชนิด บริเวณพื้นที่ราบลุ่มจะปลูกข้าว (ปีละสองครั้ง) กระเทียม หอมแดง มันฝรั่ง หอมหัวใหญ่ ถั่วเหลือง พริก สลับกันไป ส่วนที่สูงจะปลูกลิ้นจี่ ลำไย และส้มเขียวหวาน อันได้แก่ส้มสายน้ำผึ้งที่เลื่องชื่อ

เขตอำเภอแม่เฒ่ายังเป็นที่ตั้งของดอยผ้าห่มปก ยอดเขาที่สูงที่สุดของเชียงใหม่ อันเป็นสถานที่ตั้งโครงการในพระราชเสาวนีย์ 'บ้านเล็กในป่าใหญ่' ส่วนโครงการหลวงดอยอ่างขาง รีสอร์ทธรรมชาติและสถานที่เพาะปลูกดอกไม้ ผลไม้ และพืชผักเมืองหนาวนั้นอยู่ในอำเภอฝาง

พื้นที่ป่าเขาเขียวครึ้มเย็นตาทุกทิศทุกทาง บนที่ราบฝาง ได้รับการประกาศให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 สามแห่ง ได้แก่ พื้นที่ของป่าลุ่มน้ำแม่ฝาง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,000,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งสามอำเภอ ป่าแม่หลักหมื่น พื้นที่ 8,512 ไร่ อยู่ในเขตอำเภอฝางและแม่เฒ่า และป่าแม่สุ่น พื้นที่ 3,906 ไร่ อยู่ในเขตอำเภอฝาง

สุดท้ายคือพื้นที่ป่าไม้ซึ่งออกตามความ
 ในพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504
 ได้แก่ อุทยานแห่งชาติแม่ฝาง ตามพระราชกฤษฎีกา
 พ.ศ. 2543 มีเนื้อที่ 327,500 ไร่ ครอบคลุมทั้งสาม
 อำเภอ หรือสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งผู้คนในท้องถิ่น
 และนักเดินทางนิยมไปพักผ่อนในวันหยุด เรียก
 กันทั่วไปว่าโป่งน้ำร้อนนั่นเอง

ที่โป่งน้ำร้อนมีแหล่งพลังงานสำคัญ
 คือบ่อน้ำร้อนธรรมชาติ พบแผ่กระจายเป็น
 บริเวณกว้าง ไม่นไกลนัก ก่อนถึงตัวอำเภอฝาง
 ในถิ่นที่เรียกกันว่า บ่อน้ำมัน เป็นแหล่งน้ำมันดิบ
 ที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ และยังพบแหล่ง
 แร่ลิกไนต์ธรรมชาติด้วย พลังงานที่มีอยู่เหล่านี้
 สามารถ นำมาผลิตกระแสไฟฟ้าใช้ได้ทั้งสาม
 อำเภอ

อดีตกาล

โบราณกาลนานมา ที่ราบฝางเคยเป็นราชธานีเก่าแก่ ทั้งของพวกขอม คือเมืองอุมงคเสลา มีเวียงวังอยู่บริเวณต้นแม่น้ำกก และราชธานีของอาณาจักรโยนกเชียงแสน (ล้านนา) กล่าวคือ เวียงไชยปราการ ในรัชสมัยของพระเจ้าพรหมมหาราช ผู้เป็นบรรพบุรุษสืบเชื้อสายตระกูลมาถึงราชวงศ์อู่ทองของไทย และเคยเป็นเมืองสำคัญอีกหลายสมัย เนื่องจากตั้งอยู่ในชัยภูมิยุทธศาสตร์

เวียงฝางมีความรุ่งเรืองสืบเนื่องมาจวบจนราวสี่ห้าร้อยปีที่แล้ว มีหลักฐานถึงเจ้าผู้ครองเมืองสมัยสุดท้าย คือพระเจ้าฝางอุดมสิน และพระนางสามผิว ผู้ทรงสิริโฉมงดงามจนเป็นชนวนแห่งสงคราม กระทั่งตัดสินพระทัยปลิดชีวิตตนเองเพื่อยุติการรบด้วยการกระโดดลงในบ่อลึก รวมถึงพระนางมัลลิกา ธิดาของพระเจ้าฝางและพระนางสามผิว แม่เจ้าผู้พาไพร่พลไปตั้งเมืองแม่เฒ่า หรือเวียงมะลิกา ซึ่งประชาชนได้สร้างอนุสาวรีย์ที่เคารพ

อยู่บนเนินเขาด้านทิศตะวันตกของอำเภอแม่อาว
จนทุกวันนี้

ประชากรแฝงในปัจจุบัน อพยพเข้ามา
จากหลายถิ่นหลาย อำเภอ ทั้งเชียงแสน เชียงราย
ลำปาง และอำเภอต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ นอก
เหนือจากนั้นยังมีประชากรกลุ่มเล็กๆ แอบดำบล
ทำตอน ที่มาจากประเทศลาว รวมทั้งอพยพมา
จากจังหวัดต่างๆ ทางภาคอีสาน นอกจากนี้ยังมี
ชาวไทยใหญ่ ไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ ทั้งปะหล่อง
ปกากะญอ ลาหู่ เมี่ยน ลีซอ ม้ง อาข่า และ
ชาวจีนฮ่ออิสระ จีนฮ่ออดีตทหารจีนคณะชาติที่
อพยพมาสมัยเปลี่ยนการปกครองของจีน ชาวไทย
ใหญ่และพม่าที่อพยพหลบร้อนเข้ามาตามตะเข็บ
ชายแดนในภายหลัง

จากลักษณะภูมิประเทศที่มีความอุดม
สมบูรณ์ ดินดำ อากาศดี ฝนตกชุก น้ำชุ่ม ด้วย
ลำห้วยสาขามากมายพอเพียงของแม่น้ำฝาง แม่น้ำ
กก ประชากรกลุ่มแรกๆ จึงมุ่งหน้ามาเพื่อเสาะ
แสวงหาที่ทำกิน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพกสิกรรม
ทำนา ปลูกพืชไร่ เลี้ยงวัวควาย ครั้งเมื่อบ้านเมือง
เจริญขึ้น เริ่มมีชาวจีน อินเดียในไทย อพยพจาก

ภาคกลางเข้ามาประกอบธุรกิจค้าขาย ยุคที่เกิด การอพยพกลุ่มใหญ่ของชาวจีนฮ่อ บ้านเมืองก็ เริ่มเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจมากขึ้น เกิด ชุมชนจีน หมู่บ้านจีนฮ่อ เริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจ เป็นหลักนอกเหนือจากการทำนา มีการก่อตั้งโรง งานขนาดเล็ก กลาง เช่นโรงงานหน่อไม้ เห็ด ผักกระป๋อง ลิ่นจี่หรือลำไยกระป๋อง ทางหลวง สายหลักซึ่งเดิมไปสิ้นสุดที่ตำบลท่าตอน ชายแดน พม่า ก็ได้รับการตัดเชื่อมตามแนวแม่น้ำกกต่อไป จนถึงจังหวัดเชียงราย ทำให้เกิดความคึกคักทั้ง ด้านการค้าและการท่องเที่ยว

จากราวสี่เขี้ยวผืนกว้าง สมบูรณ์ด้วย ดงดอยผืนป่า จึงถูกหักร้างทางพงมาเรื่อยๆ ตั้งแต่ ผู้คนกลุ่มแรกรอนแรมจากเวียงเชียงใหม่โดย ขบวนเกวียนนานนับสัปดาห์ อพยพโยกย้ายมา เสาะแสวงหาดินแดน ใหม่เมื่อศตวรรษล่วงผ่าน จวบจนการเปิดสัมปทานป่าโดยรัฐบาล เมื่อราวสี่ ห้าสิบปีให้หลัง ผืนป่า ทั้งพื้นราบ และเชิงเขาชาย ป่าสงวนลุ่มน้ำฝางก็คึกคักไปด้วยคนงานทั้งไทย พม่า และบรรดาช่างลากซุงที่ขะมักเขม้นโค่น ไม้ต้นใหญ่ๆ ภายใต้การดำเนินงานของบริษัท

บอร์เนียวเบอร์มา

บรรดาผู้คนที่ทวีจำนวนขึ้นในโลก ก็เป็นเหตุให้ผืนดินสำหรับทำกินอยู่อาศัยขยายตัวออกไป รุกล้ำเขตป่ามากขึ้นเรื่อยๆ ต้นไม้หายไป ประชากรมากขึ้น เมืองขยายใหญ่โต ต่อมารัฐได้ประกาศเขตป่าสงวน เพื่อรักษาป่าไม้จำนวนน้อยที่เหลืออยู่ ซึ่งนับจากวันนั้น ผางหรือดินแดนอื่นของประเทศไทย ป่าไม้ก็ยังคงถูกบุกรุก และลดถุดถอยลงทุกขณะ

ชาวบ้านขยายพื้นที่ทำกิน รุกล้ำเขตป่าสงวน เนื่องจากการขาย เนื่องจากความไม่พอเพียงกับครอบครัว หากสัดส่วนนั้นก็ไม่มากเท่ากับการล้มปทานป่า การค้าไม้เถื่อน การกว้านซื้อที่ดินเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียว โดยอาศัยช่องว่าง หรือความหละหลวมทางกฎหมาย ทว่านับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ในผาง พร้อมๆ กันกับการบุกรุกทำลายป่าแทบทุกพื้นที่ พื้นที่เพาะปลูกเดิมถูกปรับเปลี่ยน มีการโค่นต้นลิ้นจี่ ลำไย เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจราคาดีเพียงชนิดเดียวนั้นคือส้มเขียวหวานพันธุ์โชกุน หรือที่เรียกว่าส้ม

สายน้ำผิ่่งนั้นเอง

ช่วงเวลาคาบเกี่ยวกันนั้น พระภิกษุเล็กๆ
รูปหนึ่งแห่งลุ่มน้ำฝางได้ตั้งปณิธานจิตรักษาป่า
ท่ามกลางความเขี้ยวกรากของการบุกรุกทำลาย
หนึ่งหยดน้ำค่อยๆ ซึมเอ่อ ไหลริน รวมเป็นสายน้ำ
เรื่องราวของท่านแผ่ผ่านมาสู่การรับรู้ของเรา พระ
หนึ่งรูปและชาวบ้านกลุ่มเล็กๆ ได้ช่วยกันฟื้นฟู
ป่าสงวนแห่งชาติดงแม่เหล็กหมื่น ป่าสำคัญผืน
หนึ่งของอำเภอฝางให้กลับเขียวชอุ่มสมบูรณ์ ด้วย
จิตเจตนาและเรี่ยวแรงบริสุทธิ์ของชาวบ้านรอบ
ขอบป่า 6 หมู่บ้านโดยปราศจากความช่วยเหลือ
จากหน่วยงานภายนอก ปราศจากการระดมทุน
ช่วยเหลือจากองค์กรใด สิบกว่าปีผ่านไป เรื่องราว
จึงไหลรินออกสว่างกว้าง ราววัล ความช่วยเหลือ
การรับรู้จากสังคมบังเกิดขึ้น จวบจนปัจจุบัน
ท่านได้ยืนหยัดเป็นหลัก ให้คำปรึกษา ที่พึงพิง
พิทักษ์ป่า ขยายขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ร่วมกับชาวฝางครอบคลุมตลอดสามอำเภอ

ท่านคือ พระภิกษุสามัญที่ยืนอยู่กลาง
ลานทรายรูปนั้น

.....

- ป่า -

ผู้พิทักษ์

พระอธิการเอนก จันทปัญญา เป็นลูกบ้านสันทรายคองน้อยโดยกำเนิด บิดามารดามาจากอำเภอดอยสะเก็ดและสารภี อพยพมาจับจองที่ทำกิน บักหลักตั้งรกรากยังบ้านสันทรายคองน้อย อันตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำฝาง ช่วงที่ไหลผ่านตัวอำเภอในปัจจุบัน พระเอนกเกิดเมื่อปีพ.ศ 2502 เมื่ออายุครบเกณฑ์ก็ได้เข้าเรียนระดับการศึกษาภาคบังคับจนจบชั้นประถม 4 ในปีพ.ศ 2514 สมัยนั้นศูนย์การศึกษาเพิ่งย้ายไปที่โรงเรียนได้ไม่นาน แต่แหล่งรวมจิตใจ ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม ความบันเทิงต่างๆ ตามแบบชุมชนชนบทยังคงอยู่ที่วัด เด็กทั้งหลายมักไปเล่นที่วัด

ได้เรียนหนังสือธรรม หรือตัวเมือง (ตัวอักษร
ล้านนา) ที่นั่น ได้กินขนมหม่นเหนยอิมหน้าสำราญ
ในวันพระ ได้เล่นกับพรรคพวกซึ่งมีรุ่นพี่เด็กวัด
เป็นหัวหน้า ได้ใกล้ชิดพระเถร ขนบธรรมเนียม
ประเพณีของท้องถิ่น เด็กชายส่วนใหญ่สมัยนั้น
พอเรียนจบจึงมักจะเข้าวัด ไม่เป็นเด็กวัด ก็บวช
เถร

พระอาจารย์เอนกเองก็เช่นกัน เมื่อจบ
ประถมสี่ก็เข้าไปเป็นหนึ่งในบรรดาเด็กวัดราวสาม
สิบคนของวัดคลองศิลา บ้านสันทรายคองน้อย
พอถึงพ.ศ. 2516 จึงบรรพชาเป็นสามเณร แล้ว
เริ่มต้นเรียนนักธรรมที่โรงเรียนปริยัติธรรม
วัดเจติยงาม อำเภอฝาง ซึ่งเปิดสอนเพียงแห่ง
เดียวในสมัยนั้น ท่านกล่าวด้วยน้ำเสียงหัวเราะๆ
ว่า ใช้เวลาเรียนนักธรรมตรี โท เอก ราว 6-7 ปี
ค่อนข้างนานเอาการ์ แต่เพื่อนบางคนเรียนถึง 8
ปี 10 ปีก็มี ถึงอย่างนั้น ภายหลังจากเรียนจบ
นักธรรมเอก ท่านก็ได้ช่วยสอนที่โรงเรียน
ปริยัติธรรม ชั่วระยะเวลาหนึ่ง

สามเณรเอนกได้อุปสมบท 'บวช' หรือ
'เป็ก' เป็นพระ หรือ 'ตุ้' เมื่ออายุ 20 ปี ใน พ.ศ.

2523 พร้อมกับรับตำแหน่งรักษาการแทนเจ้าอาวาส เนื่องจากพระอธิการรูปก่อนได้ลาสิกขาบทไป และทั่วทั้งวัดมีเพียงเด็กวัด กับเณรสิบกว่ารูปเท่านั้น ไม่มีสงฆ์รูปอื่นอีกเลย ดังได้กล่าวมา วัดไทยสมัยก่อนใช้เพียงสถานที่ประกอบพิธีศพ หรือทำบุญเฉพาะกาลเหมือนสมัยนี้ พระสงฆ์มีความสำคัญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน พระเณรจึงต้องรับตำแหน่งทันที เพื่ออยู่รักษาการแทน และเพื่อเป็นความมั่นคงทางใจให้กับชาวบ้าน นอกเหนือจากเป็นองค์หนึ่งในพิธีกรรมต่างๆ

พระอาจารย์เอนกรักษาการอยู่ไม่นานก็มีพระสงฆ์ชาวสันทรายคองน้อย ซึ่งเดินทางไปทำงานปักข์ได้และอุปสมบทที่สุราษฎร์ธานี กลับมาเล่าเรื่องถิ่นทักษิณให้ฟัง รวมทั้งอาสาเป็นมัคคุเทศก์ พาท่านเดินทางเที่ยวชมทัศนศึกษาในปี พ.ศ. 2528 นั้นเอง ท่านจึงได้ไปเยี่ยมเยือนสำนักสวนโมกขพลารามของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ ลำพังพระเณกในเวลานั้นมีครัทธาฉันทะในธรรมะปัญญาของท่านอาจารย์พุทธทาสอยู่แล้ว จากที่ได้อ่านได้ศึกษาจากหนังสือมาก่อน ครั้นเมื่อได้ไปเห็นสถานที่จริง ได้พบหลวงพ่อพระ

อาจารย์ จึงตัดสินใจขออนุญาตญาติโยมศรัทธา
ชาวบ้าน ไปปฏิบัติธรรมที่นั่นหลังจากกลับเมืองฝาง
ได้เพียงไม่กี่เดือน

ระหว่างที่อยู่สวนโมกข์นั้น ท่านเล่าให้เรา
ฟังว่า เป็นการปฏิบัติแบบอิสระ กล่าวคือไม่มีรูป
แบบตายตัว ท่านเอนกนั้น จากเดิมที่ปฏิบัติตาม
แนวทางซึ่งครูบาอาจารย์ได้สอนสั่ง ทั้งที่วัดและ
โรงเรียนปริยัติธรรม ก็ได้ใช้วิธีการแบบสวนโมกข์
คืออาศัยจากการอ่าน ฟังธรรมะ ทั้งจากตัว
ท่านอาจารย์ที่วิหารลานดิน จากการกระจายเสียง
การบรรยายธรรมที่เปิดอยู่เสมอในสวนโมกข์
ศึกษา ปฏิบัติภาวนาด้วยตัวเองอย่างเข้มข้น โดย
พระภิกษุสงฆ์ที่สวนโมกข์นั้นสามารถไต่ถามข้อ
สงสัยหรืออุปสรรคปัญหาที่พบในการปฏิบัติได้กับ
ตัวหลวงพ่อกเอง หรือพระอาจารย์ผู้สอนกรรมฐาน
ท่านอาจารย์เอนกบอกเราว่า การได้อ่าน ได้ศึกษา
จากหนังสือมาก่อน จึงพอมีพื้นฐานความเข้าใจ
หากไม่รู้อะไรเลย คงยากที่จะจับแก่นธรรม
คำสอน ท่านอยู่ปฏิบัติธรรมที่สวนโมกข์สองปี
แต่ในช่วงเข้าพรรษา จะกลับมาจำพรรษาที่วัด
คลองศิลาทุกครั้งตามที่ได้ตกลงไว้กับญาติโยม

ในปี 2528 หลังจากที่กลับมาวัดนั่นเอง ชาวบ้านก็ขอไม่ให้ท่านจากวัดไปไกลๆ อีก ท่านจึงถูกรั้งให้อยู่เป็นเจ้าอาวาส ประกอบกิจของสงฆ์พัฒนาวัด ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมใจชาวบ้านไปตามวิถีธรรม ชาวบ้านสันทราญคองน้อยยามนั้นผู้อาวุโสชายส่วนใหญ่ก็ล้วนแต่เป็น 'น้อย' เป็น 'หนาน' กล่าวคือ ต่างเคยบรรพชาเป็นพระสงฆ์สามเณรมาแทบทั้งสิ้น ผู้เฒ่าผู้ใหญ่เหล่านี้เมื่อใช้ชีวิตทางโลก ได้ทำหน้าที่ทั้งด้านการทำงาน อาชีพงานสังคมชาวบ้าน งานทางศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมตามฮีตคองล้านนา รวมไปถึงทางวัด เจ้าอาวาสองค์ก่อนซึ่งลาสิกขาบทไปครองเรือนอยู่ในหมู่บ้านนั้น ก็ยังคงมีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงชาวบ้านกับวัดต่อไปเป็นอย่างดี ด้วยความสนิhsนมคุ่นเคยกับพระอธิการเอนก นับตั้งแต่ครั้งอยู่ในร่มกาสาหวัดพัสดร์

ด้วยบุคลิกเรียบๆ สามัญ เป็นกันเอง
 ของท่าน เราจึงกล้าถามว่า ท่านตั้งใจใฝ่ใจในทาง
 ธรรมตั้งแต่ต้นเลยหรืออย่างไร พระอริการเอนก
 หัวเราะเบาๆ กล่าวง่ายๆ ว่า "ตอนแรกก็บวช
 ไปตามประเพณี ภาวอยู่เป็นพระสักสองสามปีก็
 จะสึก" ครั้นพอเราถามอีกตามประสาชื่อว่า แล้ว
 ทำไมจึงไม่สึก ท่านก็ไม่นึกโกรธ กล่าวว่า "เมื่อได้
 บวชเป็นพระแล้วก็มีสิ่งต่างๆ มากมายให้ต้อง
 รับผิดชอบ ไม่มีเวลาว่างให้ได้คิดฟุ้งซ่าน หรือ
 อาลัยอาวรณ์ทางโลก ประกอบกับได้ศึกษาปฏิบัติ
 ธรรม ล่วงล้ำเข้าไปในโลกเนกขัมมะมากขึ้นเรื่อยๆ
 ยิ่งเมื่อจับแนวทางกรรมฐาน ฝึกฝนยังสวนโมกข์
 จึงมีความดูดดื่มในจิต หลังจากกลับมารับภาระ
 ทางวัด คลุกคลีอยู่กับชาวบ้านนานพอควร ก็รู้สึก
 ออยากปลีกเวลาแสวงหาที่สงบปายะ ตีมนรสความ
 วิเวก ชำระจิตใจ เจริญภาวนา ประคับประคอง
 ไม่ให้เกิดความเสื่อม ก่อนจะกลับเข้าไปประจำวัด

อยู่กลางหมู่ชนต่อ"

ท่านอาจารย์เอนกได้ปรึกษาหารือกับ
มรรคทายก ผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลาย ญาติโยมก็ไม่ได้
มีความขัดข้อง เพียงแต่ขอว่า ครั้งนี้ขอท่านอย่า
ได้จากไปไกลเลย ไม่ไกลไม่ไกลนี้ ละแวกบ้าน
เราก็เป็นป่าใหญ่ คือป่าเวียงดั่ง ทั้งกว้าง ทั้งลึก
สงบสงัด มีวัดห่างวัดร้างมากมาย เป็นสถานที่
ศักดิ์สิทธิ์แต่โบราณกาลมา ท่านจึงถามว่าที่ไหน
ผู้เฒ่าผู้แก่จึงระบุสถานที่อันเหมาะแก่การเจริญ
ภาวนา คือวัดร้างบนดอยธาตุ ยอดดอยที่อยู่ลึก
อยู่สูงสุดใจกลางป่า ท่านเห็นว่าเป็นสถานที่ศักดิ์
สิทธิ์จริง ด้วยว่าดอยทุกดอยในล้านนาที่เรียกว่า
ดอยธาตุ ล้วนแต่เป็นยอดเขาสูงที่ประดิษฐาน
เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระอรหันตชีนาสพ
ทั้งสิ้น

ตามตำนานเมืองฝางนั้น เวียงดั่งเคยเป็น
เขตชุมชนใหญ่มาก่อน ดังที่มีกล่าวอ้างถึงเวียง
หรือเมืองต่างๆ ในอาณาจักรฝางยุคพระเจ้าฝาง
อุดมสิน เช่น เวียงสันทราย เวียงสุทโธ ส่วน
เวียงดั่งนั้นระบุว่า เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออก

ออกของแม่น้ำฝาง ชื่อเวียงตั้งจึงเป็นชื่อเก่าโบราณ จากเมืองโบราณที่ล่มร้างกว่าห้าร้อยปี จนถูก ป่ากลบกลืน หากยังคงหลงเหลือซากปรักหักพัง อาคารบ้านเรือน ฐานเจดีย์ วิหารของวัดวาอาราม กว่า 40-50 วัด รวมทั้งถ้ำถ้ำโถโธซาม ไปบิยาสูบ หลงเหลือพอให้สังเกต แม้ว่าปัจจุบันจะลดน้อย ลงด้วยถูกทำลาย หรือขุดทำลายขโมยไปเมื่อครั้ง เปิดป่า หรือเมื่อมีบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งมาตั้ง ค่ายพักอยู่ริมแม่น้ำฝาง ทำการชักลากไม้จากป่า เวียงตั้ง ตามเส้นทางที่ตั้งหมู่บ้านสันทรายคองน้อย และหมู่บ้านใกล้เคียงในปัจจุบันก็ตาม

ปี พ.ศ 2536 พระอาจารย์เอนกจึงได้ไป ภาวนา ปฏิบัติธรรมในป่าเวียงตั้ง ด้วยการช่วย เหลือสนับสนุนเป็นอย่างดีจากชาวบ้าน ญาติโยม ได้เข้าไปแผ้วถางป่าหย่อมเล็กๆ ใกล้กับพระธาตุ สร้างกระท่อมเหมือนสำนักสงฆ์ หรือบรรณศาลา น้อยๆ กลางไพรให้พระอธิการของตนได้อยู่จำวัด เจริญภาวนา จากบ้านสันทรายคองน้อยเลาะเลียบบ ชุมชนไร่นาชายป่าเวียงตั้งนั้น ต้องผ่านหมู่บ้านอีก 5 หมู่บ้าน คือ บ้านใหม่คองน้อย บ้านปางผึ้ง บ้านท่าสะแล บ้านโป่งถีนนอก บ้านโป่งถีนใน เป็น

ระยะทางประมาณ 9-10 กิโลเมตร กว่าจะถึง
บริเวณดอยธาตุ ใจกลางป่า

ป่าเวียงดั่ง หรือป่าสงวนแห่งชาติดงแม่
หลักหมื่น ที่ทางการตั้งชื่อตามลำห้วยแม่หลักหมื่น
อันเกิดจากลำธารหลายสายที่ไหลรินจากขุนน้ำ
ในเขตป่าต้นน้ำมารวมกันนี้ ถูกแบ่งเขต (zone)
ออกตามการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้
เช่นเดียวกับป่าสงวนแห่งอื่น เขตอนุรักษ์ของป่า
เวียงดั่งจะอยู่ลึก อยู่สูงขึ้นไปในเขตป่าต้นน้ำ มี
เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้คอยดูแลรักษาระวังป้องกัน
มิให้ผู้ใดมาตัดไม้ทำลายป่า ชั้นป่าบริเวณดังกล่าว
จะมีความชุ่มชื้น หนาทึบมากกว่าป่าชั้นล่างๆ ซึ่ง
ได้แก่เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ เขตพื้นที่ป่าที่
เหมาะสมกับการเกษตร อันเป็นลักษณะป่าเต็งรัง
ผสมสนซึ่งพิเศษกว่าป่าแห่งอื่น กล่าวคือมีลักษณะ
ป่าเบญจพรรณที่ค่อนข้างโปร่ง สลับกับสนใน
แถบที่อยู่สูงขึ้นไป มีต้นไม้ใหญ่เช่น ไม้สัก
ไม้ตะเคียนทอง เต็ง รัง พลวง เหียง มะค่า ไม้
เถาว์ลย์ กระจายสลับกับไม้เล็กไม้พุ่ม

คุณนิคม พุทธา ผู้ประสานงานมูลนิธิ
คุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยใน

พระบรมราชินูปถัมภ์ (ภาคเหนือตอนบน) พบว่า ป่าเวียงดั่งภายหลังจากการอนุรักษ์ เป็นป่าเต็งรังผสมสนผืนใหญ่ที่สุดในประเทศ กล่าวคือมีพื้นที่ถึง 8,512 ไร่ และมีความต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกัน เนื้อที่ป่า 13 ตารางกิโลเมตรนั้น ครอบคลุมสองอำเภอได้แก่ฝางและแม่อาย จากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำฝางเลยขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือจรดเขตป่าเขาจังหวัดเชียงราย

พื้นที่ป่าสงวนจึงไม่ใช่ป่าไม้บริสุทธิ์ปราศจากกิจกรรมของมนุษย์ มีการออกสิทธิในที่ดินแบบ สทก. ให้กับราษฎรซึ่งทำการเพาะปลูกในเขตป่าสงวน (พ.ศ. 2528) และการออกเอกสารสิทธิ สปก. สำหรับทำการเพาะปลูก (ไม่เกิน 50 ไร่) เลี้ยงสัตว์ (ไม่เกิน 100 ไร่) ทำเหมืองแร่ หรือกิจการอื่นที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ รวมทั้งการขออนุญาตเช่าที่ประกอบการโดยตรงจากกรมป่าไม้ในเขตเศรษฐกิจดังกล่าว ซึ่งมีการประกาศให้ราษฎรมาแจ้งพื้นที่ถือครอง ทว่า ปัจจุบันยังไม่มี การพิสูจน์สิทธิให้แล้วเสร็จ ปัจจุบัน ป่าสงวนทั้งสามแห่งถูกบุกรุกเพื่อทำสวนส้มกว่าแสนไร่

พระอาจารย์เอนกแจ้งให้พวกเราฟัง

คร่าวๆ ว่า "ป่าเวียงดั่งถูกประกาศเป็นป่าสงวน
แห่งชาติราวพ.ศ 2518 แบ่งเป็นที่อาศัย ที่ทำกิน
ของราษฎรราว 5,000-6,000 ไร่ เป็นเขตป่าอนุรักษ์
เสีย 8,000 กว่าไร่ ป่าต้นน้ำ 20,000กว่าไร่ แท้จริง
แล้ว ป่าเวียงดั่งแต่เดิม มีอาณาบริเวณกว้างขวาง
ถึง 30,000 กว่าไร่"

จากยอดดอยธาตุ อันเป็นจุดสูงสุดใจ
กลางป่าแห่งเรื้องราวนั้นเอง ท่านได้จำศีล พินิจ
พิจารณาทั้งภายในภายนอกใน จนกระทั่งได้สังเกต
มองลงมายังผืนป่าแผ่นดินที่ทอดต่ำลงมาเบื้องล่าง
ภาพที่พระเอนกเห็นมิได้เป็นเช่นที่ผู้เฒ่าผู้แก่เคย
บอกเสียแล้ว ป่าไม้ได้เขียวสดหนาที่บัดป่าดงดิบ
เช่นแต่ก่อนเก่า เสือสิงห์ หมี ช้าง สัตว์ดุร้ายนั้น
มิพkickต้องเอ่ยถึง ด้วยหนี่ร่นสูญหายไปจนไม่เป็น
ที่น่าหวาดหวั่นแล้ว แม้สภาพผืนป่ายังคงหลง
เหลือต้นไม้ขึ้นกระจัดกระจาย ทว่า ไม่ใช่ดงลึก
น่าหวาดเกรงอีกต่อไป

"พอขึ้นไปข้างบนนั้น มองลงมาเห็นต้นไม้
ถูกตัดถูกโค่น เหลืออยู่เป็นหย่อมๆ แลดูคล้าย
คนหัวล้าน" พระอธิการเอนกเล่าให้เราฟังว่า
ภายหลังจากที่ท่านแลเห็นดั่งนั้น ก็บังเกิดความ

วิตกห่วงใย ตัวท่านเองนั้นเกิดและเติบโตใหญ่ใน
 หมู่บ้านที่อยู่รายรอบขอบป่า ชุมชนชนบททุกแห่ง
 นอกเหนือจากท้องไร่ท้องนาแล้ว แหล่งที่ได้ฟังอิง
 ฟังชีวิตตลอดมาคือ ป่า ทั้งด้วยอาหารป่า ผัก
 หน้ำ มด แมลง ยา ต้นไม้ใบไม้สำหรับสร้าง
 หลังคา คอกสัตว์ บ้านเรือน วัฒนา ตลอดจนถึง
 สายน้ำที่ไหลรินลงมาสู่ที่ราบ อากาศบริสุทธิ์สะอาด
 ฝนฟ้าที่ตกต้องตามฤดูกาล ท่านอาจารย์แม่มิใช่
 ฆราวาส แต่ก็เกิดและเติบโตมาท่ามกลางธรรม
 ชาติ จึงสังเกตเห็น ไกล่ชิด ผูกพัน กอปรกับตัวท่าน
 เองยึดถือว่า สงฆ์มีหน้าที่บำบัดคลายทุกข์ให้แก่
 ชาวบ้าน พระยังสังฆารัตตภาพด้วยภัตตาหารจาก
 ญาติโยม หากฝันป่าเสื่อมโทรมลงไป ต้นไม้ลด
 น้อยลง ก็อาจเกิดร้อนแล้งทุกข์ภัย ชาวบ้าน
 ย่อมจะได้รับความเดือดร้อนกันถ้วนหน้า ท่านจึง
 เอย่ปากกับญาติโยมที่แวะเวียนมาอุปฐาก จะทำ
 อย่างไรกันดีเมื่อป่าเป็นไปอย่างนี้

พระเอนกไม่ได้อยู่ภาวนายังวัดดอยธาตุ
 โดยตัดขาดจากโลกภายนอก แม้เริ่มแรก จะมี
 เพียงญาติโยมจากบ้านสันทรายคองน้อยตามไป
 ดูแล แต่ไม่นานชาวบ้านโป่งดิบ ซึ่งอยู่ใกล้ๆ ก็

ทราบกันทั่วว่ามีพระสงฆ์มาจำวัดอยู่บนดอยธาตุ จึงทยอยกันมาเยี่ยมเยือน นมัสการ หรือนิมนต์ ท่านไปประกอบพิธีในงานบุญหรืองานพิธีเกิด-ตายอื่นๆ ที่ต้องอาศัยพระ ท่านอาจารย์เล่าให้เรา ฟังว่า 6 หมู่บ้านที่อยู่รอบขอบป่า ไม่ใช่ของคนอื่นคน ใดไกล เป็นพี่น้องญาติมิตรกัน เกิดจากชุมชนดั้งเดิม ที่ขยายตัวออกไปเป็น 6 หมู่บ้าน ช่วงปีที่ท่านจำวัด อยู่บนดอยธาตุจึงได้รับการนิมนต์ไปในงานพิธี ต่างๆ ทั่วทุกหมู่บ้าน และมีชาวบ้านที่รู้จักคุ้นเคย ขึ้นไปเยี่ยมเยียนอยู่ไม่ขาด

คนเฒ่าคนแก่บอกท่านว่าแต่เดิมป่าไม่ได้ เป็นอย่างนี้ มีต้นไม้ขึ้นเต็มหนาแน่น เมื่อพระ อธิการเอนกถามว่าที่น้อยลงไปเพราะเหตุใด ก็ได้ ทราบว่าสาเหตุมาจากชาวบ้านเองส่วนหนึ่ง ชาวเขา บนที่สูง และจากนายทุนในพื้นที่ ต่างก็ช่วยกัน บุกรุก ทำลาย ครอบครองป่าคนละเล็กคนละน้อย จนมีสภาพเสื่อมโทรมอย่างที่เห็น ท่านจึงเริ่มต้น ท้าหรือกับพวกเขาว่า ถ้าหากปล่อยไว้อย่างนี้ เห็นท่า จะไม่ดีแน่ นอกจากจะทำให้เกิดความร้อน ความ แห้งแล้ง มีผลทำให้การทำมาหากินฝืดเคืองแล้ว ถึงขั้นลูกหลานไปก็ยิ่งจะลำบาก ผู้คนที่ได้ฟังก็

เห็นฟ้องตาม

นับตั้งแต่นั้น เมื่อได้รับนิมนต์ไปงานใด หมูบ้านใด ท่านอาจารย์เอนกจึงเริ่มต้นบอกเล่า สภาพป่าที่พบเห็นให้ชาวบ้านฟัง รวมทั้งแนะนำ บอกกล่าว ตักเตือน ขอให้ช่วยกันรักษาป่าไม้ไว้ ไม่มีป่าก็ไม่มีน้ำ ไม่มีน้ำก็ปลูกข้าวไม่ได้ อากาศ ร้อน ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ใช้เหตุผลเชื่อมโยง เรียบง่าย ถึงประโยชน์สุขในความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ซึ่งก็ได้รับการรับฟัง เนื่องมาจากสมณเพศ อันปราศจากประโยชน์ส่วนตัว และจรรยาวัตรอันควรแก่ความเป็นสงฆ์ รวมทั้งเหตุผลอันเหมาะสม ถูกต้องที่ท่านเสนอ

ระหว่างที่พระอธิการเอนกได้เผยแพร่ แนวคิดอนุรักษ์อันเกิดจากจิตเจตนาบริสุทธิ์ และเป็นไปโดยธรรมชาตินั้น คนเฒ่าคนแก่ก็ได้มอบ สงฺกมปิณฑุญา ทำให้เกิดวิธีปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม สำหรับรักษาป่าไม้ขึ้น "ป่ามันบ่สบาย" ท่านเล่า ตามที่ผู้อาวุโสบอก "คนเฮาเวลาย่อยใช้ไม่สบาย ก็ต้องทำพิธีสืบชะตา เรียกขวัญ ฮ้องขวัญ ให้มัน ฟื้น มันหาย ป่ามาเจ็บป่วยอย่างนี้ก็ต้องทำพิธี บวชสืบชะตาให้ป่า" พิธีสืบชะตาของคนล้านนา นั้น

เปรียบเสมือนการสะเดาะเคราะห์ หรือพิธีต่ออายุ
 นั้นเอง แต่การสืบชะตาป่านั้น อาจไม่จำเป็น
 สำหรับคนโบราณ เนื่องจากป่าไม้ดงดอยหนาที่บ
 สมบูรณ์ ป่าดูจะศักดิ์สิทธิ์กว่าปัจจุบัน ด้วยผู้คน
 ยังคงเคารพเกรงกลัวผีนางไม้ เจ้าป่าเจ้าเขา...
 พระอธิการเอนกจึงปรึกษาหารือกับชาวบ้านที่ไป
 มาหาสู่กลุ่มดังกล่าวเพื่อจัดพิธีสืบชะตาป่าขึ้น
 เป็นครั้งแรก ขณะนั้นเอง ท่านไม่ทราบว่ ที่อื่นๆ
 ก็ได้มีการใช้कुโลบายบวชป่าบ้างแล้วเช่นกัน

ป่าแรกที่พระอาจารย์เอนกและชาวบ้าน
 ได้ร่วมแรงร่วมใจทำพิธีสืบชะตาต่ออายุฟื้นฟูสภาพ
 เสื่อมโทรมนั้น คือป่าไม้บริเวณดอยธาตุ มีต้นน้ำ
 ลำธารที่ไหลลงห้วยแม่หลักหมื่น ตั้งอยู่ใจกลาง
 เปรียบเสมือนหัวใจของป่านั้นเอง ผู้นำ 6 หมู่บ้าน
 และชาวบ้านที่เป็นแกนนำเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงได้มาร่วม
 กันแบ่งฝ่าย หน้าที่ และได้ตั้งชื่อกลุ่มว่า "กลุ่ม
 ชุมชนอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง (ดงแม่หลักหมื่น)"

ปีพ.ศ 2536 เป็นช่วงเวลาที่พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งเน้นความสำคัญของ
 ทรัพยากรน้ำ และมีโครงการสร้างเขื่อน สร้างอ่าง

เก็บน้ำตามพระราชดำริหลายแห่ง สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเองทรงมีพระราชเสาวนีย์สนองตอบพระราชดำริ อันเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญที่พระอธิการได้ยึดถือเป็นกำลังใจในการรักษาป่าเรื่อยมา

"พระเจ้าอยู่หัวเป็นน้ำ ฉันจะเป็นป่า ป่าที่จะจงรักภักดีต่อหน้า"

พระเจ้าอยู่หัวสร้างอ่างเก็บน้ำ ฉันจะปลูกป่า"

กิจกรรมการบวช-สืบทอดป่าเวียงดั่งทั้งหมด

1) การสืบทอดป่าหรือบวชป่าครั้งแรกจึงตั้งชื่อว่า **โครงการป่าไม้ชุมชนอนุรักษ์เฉลิมพระเกียรติ** เพื่อรักษาผืนป่า และเป็นกิจกรรมสาธารณประโยชน์ถวายแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กล่าวคือการบวชป่า บริเวณดอยธาตุ บ้านโป่งดิบใน หมู่ 15 พื้นที่ 1,200 ไร่

กิจกรรมการสืบทอดป่าเริ่มต้นด้วยการแห่ขบวนขันธเรียกขวัญแก่ผ้าเหลืองที่จะนำไปใช้

บวชป่า ตามด้วยขบวนสมาธิซึ่งในครั้งแรกได้แก่ กลุ่มศรัทธาชาวบ้านที่สนิทสนมไปมาหาสู่กัน จาก 6 หมู่บ้านที่ทางพระได้แจ้งเรื่อง ขอความร่วมมือไปยังผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร ผู้ใช้น้ำ ซึ่งมีความรู้สึกว่ป่าเกี่ยวข้องกับตนอย่างชัดเจน หลังจากได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องดิน น้ำ ป่าจากพระอธิการ รวมทั้งพระสงฆ์เจ้าคณะอำเภอ ครู-นักเรียนจากโรงเรียนทั้ง 6 หมู่บ้าน ที่ได้รับเชิญมาเข้าร่วม โดยมีผู้อำนวยการการศึกษาออกโรงเรียน เจ้าหน้าที่จากหน่วยราชการ หรือองค์การบริหารส่วนตำบล มาร่วมเปิดพิธีและเป็นสักขีพยาน และขบวนรณรงค์ป้ายคำขวัญ การรักษาป่า เช่น 'ป่าคือชีวิต โปรดอย่าคิดทำลาย' 'ผู้ใดปลุกต้นไม้ ผู้นั้นชื่อว่าบำรุงโลก' โดยเหล่านักเรียนชั้นประถมตัวน้อยๆ

หลังจากขบวนแห่เดินมาถึงจุดทำพิธีก็จะทำการเปิดป้ายโครงการ กล่าวรายงานบอกที่มาที่ไป ติดตามด้วยกล่าวโอวาทโดยพระสงฆ์เจ้าคณะอำเภอ หรือบุคลากรที่เชิญมา จากนั้นจึงเริ่มพิธีโบราณคือ ฮ้องเรียกขวัญ อันประกอบด้วยคาถาและคำกล่าวคำกลอนตามฮีตฮอยประเพณี เรียก

ขวัญต้นไม้ขวัญป่า เรียกนางไม้รุกขเทวดาให้กลับคืนถิ่น แล้วทำการบวชผ้าเหลืองและด้ายสายสิญจน์ โดยพระเจ้าคาถาหรือบทธวด ระหว่างที่นำผ้าเหลืองไปผูกกรอบโคนไม้ กระจายเป็นระยะจนทั่วบริเวณพื้นที่ป่าที่ทำการสืบชะตา พร้อมทั้งโยงด้ายสายสิญจน์รอบๆ ต้นไม้ทั่วบริเวณพิธี จากนั้น พระสงฆ์ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์

ในวันนั้นยังมีกิจกรรมอื่นๆ อีก ที่เปรียบเสมือนอุบายเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนทุกกลุ่มทุกวัย และเป็นการโน้มน้าวจิตใจให้เกิดสำนึกอนุรักษ์ป่าไม้ เช่น การประกวดวาดรูป ประกวดคำขวัญ แผ่นป้ายรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ มีการแสดงนาฏศิลป์ฟ้อนรำ โดยนักเรียนตัวน้อยๆ ทั้งชนเผ่า และพื้นราบ การฟ้อนเล็บของกลุ่มสตรีที่เข้าร่วมเครือข่ายต่างๆ ก่อนจะจบพิธีกรรมด้วยการประกาศรางวัล และถวายเครื่องไทยทานแก่ภิกษุสงฆ์

ท่านอาจารย์เอนกเล่าให้เราฟังด้วยรอยยิ้มว่า พิธีสืบชะตา บวชป่าคราวนี้เป็นที่สนใจของชาวบ้านทกหมู่บ้านรอบป่าเวียงดั่ง จึงเป็นที่ทราบโดยทั่วกันว่า ป่าบริเวณดอยธาตุด้านพิธีกรรมทาง

ศาสนามาแล้ว "พระเป็นบวชแล้วเนื้อ บ่ดีไปตัด
จะเป็นบาป" ชาวบ้านที่ตั้งใจจะไปตัดไม้หรือถาง
ป่า เมื่อเห็นผ้าเหลือง สายสิญจน์ก็เกิดความกลัว
เกรง ไม่กล้าบุกรุก หรือเมื่อมีใครที่ยังไม่ทราบ
เรื่องเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า คนอื่นๆ ก็จะช่วยบอก
เตือนว่าป่านี้ พระบวชแล้ว ห้ามตัด หรือแม้กระทั่ง
หากพบว่ามีคนลักลอบตัดไม้ ทั้งรายเล็กรายใหญ่
โดยไม่สนใจผ้าเหลืองที่พบ ชาวบ้านก็ร่วมมือเป็น
หูเป็นตา แจ้งพระอธิการให้ไปตักเตือน ว่ากล่าว
ซึ่งท่านเล่าให้เราฟังว่า ส่วนใหญ่หากเป็นชาวบ้าน
ในละแวกนั้นก็มักจะเชื่อฟัง หยุดตัด แต่บางครั้ง
เมื่อเป็นคนจากที่อื่น ซึ่งนายทุนได้ว่าจ้างให้มา
ทำการตัดไม้ก็มักไม่ได้ผล จึงต้องดำเนินการต่อไป
กล่าวคือ แจ้งเรื่องต่อเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินการจับ
กุม พระอาจารย์เอนก จึงกลายเป็นศูนย์รวม เป็น
พระสงฆ์ผู้พิทักษ์ป่าไปโดยปริยายนับแต่นั้น

ท่านเล่าความสืบเนื่องของการบวชป่า
ครั้งต่อมามี ป่าดอยธาตุที่บวชแล้วไม่ถูกรุกราน
อีกก็จริง ทว่าการตัดโค่นไม้ก็ได้ย้ายไปยังส่วนอื่น
ของป่าเวียงดงแทน ดังนั้นจึงมีการสืบชะตาป่า
บริเวณอื่นต่อมา จนกระทั่งครอบคลุมป่าเวียงดง

ทั้งหมด 8.100 ไร่

ความตั้งใจของท่านนั้น ต้องการขยายพื้นที่อนุรักษ์ ทำพิธีบวงสรวง สืบชะตาให้ป่าทุกอย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากว่า กิจกรรมนี้เกิดขึ้นโดยพระอธิการของวัดเล็กๆ และกลุ่มชาวบ้านส่วนใหญ่แล้วมีอาชีพทำการเกษตรหรือค้าขายเล็กน้อยๆ ในหมู่บ้านเท่านั้น จึงค่อนข้างขาดแคลนงบประมาณ อาศัยว่าท่านเป็นสงฆ์ กิจกรรมที่ทำนั้นเป็นบุญสาธารณะ มอบถวายในหลวงและพระราชินี ชาวบ้านจึงมีจิตศรัทธา ร่วมบริจาคเงินลงขันกันคนละเล็กละน้อย ท่านเล่าให้เราฟังอย่างที่อาจชวนให้บางคนนึกอเนจอนาถใจว่า ช่วงแรกๆ ที่ทำการสืบชะตาป่านั้น บ้ายโครงการ บ้ายคำขวัญต่างๆ ที่ใช้ในพิธีล้วนทำจากไม้ฝาโลงศพ เนื่องจากช่วงนั้น โรคเอดส์แพร่ระบาด คร่าชีวิตผู้คนมากมาย "ก็ใช้วิธีสั่งสับเหี่ยวว่า ให้เก็บฝาโลงไว้ให้" ท่านกล่าว

2) ปีต่อมา พ.ศ. 2538 เรื่องราวของพระรักษาป่าเป็นที่รับรู้ในวงกว้างมากขึ้น ภาพพระเอนกนั้งไปบนรถกระบะคันเก่าของลุงแก้วมูล หรือของอ้ายลูน ชาวบ้านสันทรายคองน้อย เพื่อตรวจ

ดูป่าที่ทำพิธีบวช ไปตรวจตราดูแลซ่อมแซมป้าย
โครงการ หรือไปเจรจากับเหล่าคนตัดไม้ เป็นภาพ
ที่เจเนตาผู้คน 6 หมู่บ้าน ในปีนั้นนั้นได้มีโครงการ
ปลูกป่าจากกรมศาสนาส่งต่อมายังศึกษาธิการ อ.
ฝาง ซึ่งทราบเรื่องการอนุรักษ์ป่าของพระเอนก
จึงมอบหมายให้ท่านดำเนินการ พระอริการเอง
มีความตั้งใจที่จะขยายพื้นที่บวชป่าเช่นกัน จึงรับ
เรื่องมาด้วยความยินดี กิจกรรมอนุรักษ์ครั้งที่ 2
ชื่อ **โครงการปลูกบำรุงรักษา สวนป่าจุฬารัตน์**
ยังคงอยู่ในบริเวณดอยธาตุน้ำเย็นดัง ทว่ากลับเป็น
กิจกรรมที่ชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ต้องเรียโรบริจาค
เงินเองเช่นเดิม เนื่องจากโครงการของทางอำเภอ
ระงับไป ครั้งนั้นทำพิธีบวชป่าเพิ่มอีก 500 ไร่
ร่วมไปกับการปลูกต้นไม้ และดำเนินพิธีกรรมเช่น
เดิม

3) จากนั้น พิธีบวชป่าต้องเว้นว่างไป
หลายปี เนื่องจากทางกลุ่มขาดแคลนทุนทรัพย์
เรื่องราวของพระเอนกและกลุ่มชุมชนกับการ
อนุรักษ์ป่าเป็นที่รับรู้ในวงแคบ เจ้าหน้าที่จาก
หน่วยราชการที่รับทราบเนื่องจากได้รับเชิญให้เข้า
ร่วม มีเพียงจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนที่

แสดงความสนใจต่อเนื่องจริงจัง และได้ให้คำปรึกษา ความช่วยเหลือด้านการประสานงาน บุคลากร สถานที่ต่างๆ แม้ว่าจากปีพ.ศ 2538 เป็นต้นมาจนถึงปี 2543 จะไม่มีพิธีบวงสรวง แต่พระอธิการก็ได้ตรวจตราดูแลป่าอยู่ไม่ขาด

กลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดั่งนั้น เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันโดยธรรมชาติ จากชาวบ้านที่มีสำนักหวงแห่นป่าไม้ธารน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติอันเปรียบเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำของตน เมื่อผู้ที่ทุกคนศรัทธา คือพระสงฆ์ชักชวนให้ร่วมทำกิจกรรมก็รวมตัวกันเป็นครั้งคราว จากนั้นต่างก็แยกย้ายไปประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงปากท้องต่อไป ไม่มีคณะกรรมการหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งมีหน้าที่พิเศษเจาะจง แต่ความเป็นไปโดยธรรมชาตินี้ก็กลับเป็นเรื่องที่ยืนยาวและมาจากจิตใจ

ป่าเวียงดั่งมีกลุ่มเจ้าหน้าที่ลาดตระเวนพิเศษคือ ชาวบ้านที่นำวัวควายเข้าไปเลี้ยงในป่า กลุ่มที่เลี้ยงวัวควายเพื่อขายนี้ มีประมาณสิบกว่าราย แต่ละเจ้ามีวัวอยู่ราว 50-100 ตัว กระจายเขตครอบคลุมทั่วผืนป่า เมื่อพวกเขาพบการบุกรุก ณ จุดที่ตนต้อนวัวควายไปหาหญ้า หาน้ำ ก็จะมา

แจ้งพระอธิการ ทำให้การรักษาป่าเป็นไปได้ทัน
 ท่วงที นับจากการบวชป่าครั้งแรกสามสี่ปีมาแล้ว
 นั้น พระเอนกเล่าให้เราฟังว่า ป่าเริ่มฟื้นคืนสภาพ
 ต้นไม้เล็กๆ เต็มโตเขียวสด ป่าหนาที่ขึ้นเมื่อไม่มี
 ใครไปโค่นไม้ใหญ่ อาหารป่าเริ่มอุดมสมบูรณ์
 และลำห้วยที่เกิดจากป่าต้นน้ำ รวมทั้งหนองน้ำซับ
 ที่อยู่ชายป่าก่อนถึงหมู่บ้านก็มีน้ำเอ่อเปี่ยมเต็มพอ
 กินพอใช้ ท่านบอกเราว่า ทางกลุ่มจะไม่เข้าไป
 จัดการกับป่า แต่จะปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ
 เช่น ยอมให้เกิดไฟป่า โดยอาจมีการทำแนวนาไฟ
 ไปบ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วจะปล่อยให้เกิดขึ้นเอง
 เพราะจากประสบการณ์ จากความรู้ที่ได้จากการ
 สังเกตธรรมชาตินั้นพบว่า ไฟป่าจะมีวิถีของมัน
 หลังจากเกิดไฟป่า จะติดตามมาด้วยพายุลูกเห็บ
 เห็ดเผาจะงอกงอยขึ้นดินดาษในราวป่า ต้นไม้จะ
 งอกงาม แตกใบใหม่ทั้งที่โคนไม้ยังดำไหม้ ลูกสน
 ก็จะแตกงอกเป็นต้นใหม่ แต่ถ้าหากไม่ให้เกิด
 ไฟป่าเลย ปีต่อๆ มา หากมีไฟป่าเกิดขึ้นแม้เพียง
 ครั้งเดียว จะมีความรุนแรงอย่างยิ่ง และป่าไม้
 จะเสียหายอย่างหนัก

พระอธิการเอนกกลับมารักษาการที่วัด

คลองศิลาตั้งแต่ พ.ศ 2538 ด้วยญาติโยมขอให้
 ช่วยมาพัฒนาวัด แต่ท่านก็ยังคงทำหน้าที่พิทักษ์
 ป่าต่อไป โดยมีชาวบ้านคอยเป็นหูเป็นตา ร่วมแรง
 ร่วมใจ จนกระทั่ง ปี พ.ศ 2543 มีชาวบ้านมาแจ้ง
 "ตุ๊เจ้า เป็นมาเอายาเฮา มาเอาของดีเฮาเน้อบะเดี่ยว
 นี้" ของดีที่ว่านั้นคือสมุนไพรต่างๆ มากมายหลาย
 ชนิดที่อยู่ในป่าห้วยป่าซาง อันเป็นป่าในเขตหมู่บ้าน
 ท่าสะแล ไม่ไกลจากสันทรายคองน้อยนัก และ
 ยังเป็นแหล่งที่มีสมุนไพรตามธรรมชาติขึ้นมาก
 ที่สุด เรื่องราวเกิดขึ้นเนื่องจากพ่อค้ายาสมุนไพร
 จากจังหวัดลำปางได้พาคนมาขุดค้นตัวยา แล้วนำ
 มาเรขายจำหน่ายทั่วไป ท่านจึงริเริ่มรักษาไว้ "ไม่
 ให้คนต่างถิ่นมาขุดยาในป่าเฮา แล้วมาขายหือเฮา
 แพงๆ" กิจกรรมการบวชป่าครั้งที่ 3 ที่ห้วยป่าซาง
 เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรมีค่าของท้องถิ่น
 จึงตั้งชื่อ โครงการอนุรักษ์สวนป่าสมุนไพรเฉลิม
 พระเกียรติ พื้นที่ 400 ไร่

จากการบวชป่าครั้งนี้ ได้เกิดกิจกรรม
 ห้องเรียนธรรมชาติขึ้น เนื่องจากป่าห้วยป่าซาง
 อุดมไปด้วยสมุนไพรดังกล่าว และในหมู่บ้านเอง
 ก็มีผู้เฒ่าผู้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่นผู้มีความรู้เรื่อง

สมุนไพรมหาหลายสิบคน มีหมอบปรุงยาสมุนไพรรวม 4-5 คน กลุ่มเด็กนักเรียนตัวน้อยๆ ที่สนุกสนานกับกิจกรรมการปลูกป่า บวชป่า จึงได้เข้ามาเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ได้ตามรอยต้นน้ำที่ไหลรินจากป่ามาหล่อเลี้ยงหมู่บ้าน เลี้ยงชีวิตของตน ได้รู้จักสมุนไพรรักษาโรคร้อยชนิด ล้วนแต่ชื่อแปลกประหลาด สรรพคุณน่าอัศจรรย์ เช่น ฮ่อสะพายควาย เฒ่าลีมเต้า (ไม้เท้า) กาสามปึก ฯลฯ ผ่านการถ่ายทอดของผู้เฒ่าผู้แก่ ปู่ย่าตายายของตนเอง

4) พระอธิการเอนกกล่าวราวกับเห็นชั้นว่า "ป่าที่เราบวชแล้วไม่มีใครไปตัด แต่เขากลับบุกไปทางป่าต้นน้ำแทน" เมื่อเราถามว่า ที่ท่านบอกว่ามีเจ้าหน้าที่ประจำการอยู่นะหรือ ท่านก็ตอบว่าใช้นับจากพิธีบวชป่าครั้งแรก กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำต่างเล็งเห็นความสำคัญของป่า พระอธิการจึงได้ทำการฟื้นฟูพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ และผีเหมืองฝายขึ้นตามประเพณีโบราณ แม้ว่าชาวนาผู้ใช้น้ำจะทำพิธีกันทุกปี ก่อนการแจกจ่ายแบ่งสันปันส่วนน้ำเริ่มฤดูกาลเพาะปลูก ทว่า ก็เป็นเรื่องที่ทำกันในกลุ่มเล็กๆ และแทบจะไม่ใช่รู้จักอีกต่อไป ท่าน

อาจารย์เอนกจึงให้มีการทำพิธีเลี้ยงผีอย่างเป็นทางการลักษณะ และเผยแพร่เชิญชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วม ด้วยการนับถือผีนันมีใช้เป็นความมั่งงายในเรื่องวิญญาณแต่เพียงอย่างเดียว หากเป็นการแสดงความเคารพในพลังของธรรมชาติ เมื่อมีความเคารพยำเกรงดุจดั่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็ย่อมจะไม่รุกร้าทำลายธรรมชาติอย่างเห็นแก่ตัว แต่จะเกิดจิตใจเคารพรักษาขึ้นแทน

นอกเหนือจากพิธีกรรมทางจิตใจ กลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดั่งได้วางเป้าหมายที่จะบวชป่าต้นน้ำให้ครบทุกลำห้วยสาขาที่ไหลมารวมกันเป็นลำห้วยแม่หลักหมื่น ธารน้ำสายใหญ่ ซึ่งยาว 20 กว่ากิโลเมตร ไหลรินหล่อเลี้ยงผู้คนฝั่งตะวันออกของเมือง ก่อนไหลลงรวมกับแม่น้ำฝาง หากป่าต้นน้ำคงความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์ก็จะเป็นการรับประกันว่า สายน้ำ ตาน้ำที่จะมาหล่อเลี้ยงไร่นา บ่อน้ำ หนองน้ำซับสำหรับปะปามูบ้านจะไม่แห้ง หรือหยุดไหล

การบวช-สืบชะตาป่าครั้งที่ 4 ชื่อโครงการอนุรักษ์ต้นไม้ป่าไม้เฉลิมพระเกียรติ อยู่ในบริเวณป่าห้วยหนองบัวเวียงดั่ง หมู่ 6 บ้านสันทราย

คองน้อย พื้นที่ 3,500 ไร่ การบวชป่าครั้งนี้มีผลสืบเนื่องเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากเป็นป่าที่อยู่ในเขตหมู่บ้านที่ทำการกลุ่ม เมื่อป่าฟื้นฟูสภาพ ได้รับการบำรุงรักษา หนองน้ำซับสามสี่หนองที่ชาวบ้านดึงน้ำมาสำหรับทำการปะปาใช้ภายในหมู่บ้าน ก็ปริ่มเต็มแม่ในหน้าแล้ง

5) ปีพ.ศ 2544 แม่พระเอนกและชาวบ้าน จะทำการดูแลรักษาป่าแทนผู้มีอำนาจหน้าที่มาเป็นเวลาเกือบสิบปี แต่ก็ไม่ได้ได้รับความสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานใด พระภิกษุสามเณรกับประชาชนคนเดินดินเหล่านี้ไม่มีความรู้ หรือโยงโยสายสัมพันธ์ใด ที่จะทำให้สามารถระดมความช่วยเหลือ หรือเงินทุนจากภายนอก ทว่าความตั้งใจที่จะรักษาป่าเวียงดั่งให้ครบทั้งผืนก็ถูกแปรเป็นการปฏิบัติต่อไป

ปีเดียวกันนั้น เลขานุการของกลุ่มได้อ่านพบประกาศ รางวัลลูกโลกสีเขียว หนึ่งในโครงการเสริมเพื่อรักษาป่าของโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯของปตท. ซึ่งเริ่มมีขึ้นเมื่อปีพ.ศ 2542 จึงได้ทดลองส่งเรื่องราวของท่านกับการอนุรักษ์ป่าไป ปีนั้นเองทางกลุ่มจึงได้รับเงินสนับสนุน

ก่อนแรกจากภายนอก กล่าวคือเงินรางวัล ลูกโลก
 สีเขียวที่พระอธิการเอนกได้รับนั่นเอง แจกเช่น
 พุทธภาษิตที่ท่านอธิการยึดถือ 'ผู้ใดปลูกต้นไม้
 ผู้นั้นชื่อว่าบำรุงโลก' ผู้ที่บำรุงรักษาโลก โลกย่อม
 "ให้ผลตอบแทน" พระอาจารย์เอนกยังได้รับรางวัล
 พอร์ต ของบริษัทพอร์ตมอเตออร์ อีกรางวัลหนึ่งใน
 ปีเดียวกันนั้น รวมทั้งโล่ห์รางวัลพระดีเด่นด้าน
 การอนุรักษ์ จากเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่อีกด้วย
 โครงการที่ 5 ชื่อ โครงการอนุรักษ์ต้นไม้ป่าไม้
 ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ บริเวณป่าหนองป่าหญ้า
 ข้างวนกเวียงดั่ง หมู่ 17 บ้านใหม่คองน้อย พื้นที่
 1,500 ไร่

โครงการที่ 6 ชื่อ โครงการอนุรักษ์ต้นไม้
 ป่าไม้ต้นน้ำแม่ น้ำ พืชพันธุ์และสัตว์ป่า บริเวณ
 น้ำตกตาดหลวงเวียงดั่ง หมู่ 12 บ้านโป่งถีบนอก
 พื้นที่ 1,000 ไร่ ในปี พ.ศ 2544 นั้นเอง ป่าเวียงดั่ง
 ป่าเต็งรังผสมสนผืนใหญ่ที่สุดในประเทศจึงได้รับ
 การดูแลรักษาไว้ ไม่ถูกทำลายไป โดยน้ำมือน้ำใจ
 ของประชาชนเจ้าของพื้นที่ ผู้อาศัยอยู่กินพึ่งพิงป่า
 และตุ้เจ้า ผู้นำที่พวกเขาเคารพศรัทธา

- น้ำ,ดิน,อากาศ -

"ป่านี้...เป็นซูปเปอร์มาเก็ตของคนจนนะ
 หื้ออาหาร หื้อน้ำ พอเราอนุรักษ์ป่าไว้ ต้นไม้ไม่
 ถูกตัด แม่น้ำ ลำห้วยก็มีน้ำไหลตลอด หนองก้อด
 หอธรรมนี้น้ำแห้งไปหลายปีแล้ว บะเตี้ยวันนี้ไหว
 ยั้งยั้ง มีน้ำขึ้นมาเต็ม..." ลุงสว่าง แก้วใจดี หนึ่งใน
 แกนนำกลุ่มชุมชนอนุรักษ์ป่าเวียงดงเล่าให้เรา
 ฟังถึงความอัศจรรย์ หนองก้อด หรือหนองน้ำซับ
 ที่หล่อเลี้ยงหมู่บ้าน ลักษณะคล้ายพรุ ซึ่งเดิมแห้ง
 งวดแลเห็นเพียงต้นพีช กลับมีน้ำเอ่อท่วมขึ้นมา
 ปริ่มเต็มเช่นก่อนเก่า ภายหลังจากที่ทางกลุ่มช่วย
 กันรักษาป่าเพียง 3-4 ปี เช่นเดียวกับหนองน้ำ
 ขนาดใหญ่อีก 4-5 แห่งบริเวณที่ดอนชายป่าก่อน
 ถึงหมู่บ้าน อันเป็นแหล่งน้ำสำคัญนอกเหนือ
 จากลำน้ำสาขาของห้วยแม่หลักหมื่น สำหรับหล่อ
 เลี้ยงชีวิตชาวบ้านสันทรายคองน้อยและหมู่บ้าน

ใกล้เคียง ในการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรรม และ
ประปาหมู่บ้าน

"ถ้าอย่างนั้นบ้านเราก็สบายใช่ไหม มีน้ำ
ท่าอุดมสมบูรณ์" เราถามอ้ายมงคล ใจมโน
แก่เหมืองแก่ฝาย หรือประธานเหมืองฝายของ
หมู่บ้านด้วยความยินดี "มันไม่อย่างนั้นนะสิ ปีที่
แล้วข้าวยืนตายแดดจัดหลาย" นั่นคือคำตอบที่
ทำให้ผู้ฟังชะงัก

พระอธิการเอนกเล่าว่า "ระบบเหมือง
ฝายของล้านนา^๑นั้นเป็นภูมิปัญญา จริตประเพณีที่
เก่าแก่ยาวนานนัก มีปรากฏในคัมภีร์ 'มังราย
ศาสตร์' ครั้งรัชสมัยพระยามังราย" กระทบปัจจุบัน
7 จังหวัดภาคเหนือก็ยังคงมีกฎหมายชลประทาน
ราษฎร์หรือกฎหมายเหมืองฝายใช้อยู่ หลักใหญ่
ใจความ คือเป็นการจัดสรรปันส่วนน้ำตามระบบ
เหมืองฝายดั้งเดิม ที่แบ่งเป็น ราง ฝาย เหมือง
แต และตำ ตามขนาดปริมาณน้ำไหลผ่าน และถือ
เป็นสมบัติสาธารณะ รางน้ำ หรือลำเหมืองจะถูก
ขุดขึ้นแล่นผ่านตลอดที่นาที่สวนของชาวนาชาวไร่
ในหมู่บ้านอย่างทั่วถึง ชาวนาผู้ใช้น้ำเหล่านี้จะ
ทำการประชุมเลือกตั้งแก่เหมืองแก่ฝายขึ้น เพื่อทำ

หน้าที่จัดสรรปันส่วนน้ำอย่างพอเพียงสำหรับทุกคน

อ้ายมงคลเล่าให้เราฟังว่า ทำหน้าที่แก่ฝายมาตั้งแต่ปีพ.ศ 2535 โดยมีผู้ช่วยสองคน อ้ายได้เข้าร่วมอนุรักษ์ป่ากับตุ้เจ้าตั้งแต่แรก ด้วยว่านอกจากจะทำหน้าที่ปันส่วนน้ำแล้ว แก่ฝายมีหน้าที่จัดพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ เลี้ยงผีฝาย ก่อนร่วมแรงกับชาวนาขุดลอกเหมืองฝาย ทดลองเดินน้ำก่อนฤดูเพาะปลูก ช่วงปลายเดือนพฤษภาคมของทุกปี การเลี้ยงผีขุนน้ำนั้น จะต้องเดินทางเข้าไปทำพิธีในป่าต้นน้ำ จึงได้เห็นความสำคัญ ความเชื่อมโยงของป่ากับน้ำ โยงมาถึงลำห้วย ลำเหมืองและไร่นากลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำกลุ่มนี้เองที่ได้เป็นริ้วแรงแรกของกลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงตั้ง

ก่อนหน้านั้นแก่ฝายเลี้ยงผีขุนน้ำ ผีฝายยังต้นน้ำ และที่เหมืองฝายตามธรรมเนียมเก่าก่อนอย่างเจียบๆ ไม่เป็นที่รับรู้ของชาวบ้าน ต่อเมื่อรวมกลุ่มกับ 'ตุ้เจ้า' แล้ว จึงได้มีการประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย ชักชวนเจ้าของไร่นา ชาวบ้าน และเยาวชนไปร่วมพิธี พระอธิการเอนกเล่าให้เราฟังว่าแต่ก่อนใช้ 'กวางคำ' (หมาดำ) เลี้ยงผีฝาย แต่

เดี๋ยวนี้เปลี่ยนเป็นไก่อัดม หัวหมูแทน เครื่องเช่น
 อย่างอื่นที่ต้องมีก็คือ ถ้าหากเป็นผีขุนน้ำ ซึ่งถือ
 ว่าเป็นเทวดาชั้นสูง ในตะหรื่อดังที่สานด้วย
 ดอกไผ่นั้นจะเป็นของหวาน กับผลไม้แทนเนื้อสัตว์
 ส่วนอย่างอื่นนั้นคล้ายกัน คือมีดอกไม้ ข้าวสุก
 หมาก เมียง บุหรี่ กระบอกลีไผ่ใสน้ำ ส่วนใหญ่
 คนเฒ่าคนแก่จะเป็นผู้เตรียมเครื่องเช่นสังเวย
 ปูจรรย์หรือมรรคทายก ผู้เคยผ่านการอุปสมบท
 เป็นผู้ดำเนินพิธีกรรม เริ่มด้วยการอัญเชิญเทวดา
 ว่าคำทักแม่ธรณี จากนั้นจึงบนบานกับเจ้าที่ ขอ
 ให้นำทำอุตมสมบูรณ์ คนดูแลเหมืองฝายไม่เจ็บ
 ไข้ ไม่ถูกผีทำ

จากกุศโลบายตามประเพณีดั้งเดิมร่วม
 ไปกับการอนุรักษ์ ชาวบ้านจึงค่อยๆ เกิดความ
 สนับสนุน รักป่า รักน้ำ ไม่ตัดต้นไม้ และเกิด
 ความสามัคคียิ่งขึ้นกว่าเดิม เด็กและเยาวชน
 เองก็ได้เรียนรู้สัมพัทธ์วัฒนธรรมประเพณีอันมี
 ชีวิต

- สัม -

พืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวกับการบุกรุกป่า
แย่งชิงน้ำ ก่อมลพิษดิน น้ำ ไฟ

หากเป็นเช่นที่ปราชญ์ชาวบ้านท่านเล่า
มาแล้ว เหตุใด ต้นข้าวจึงยืนต้นตายแดดได้ เรื่อง
ราวการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นไม่ได้ราบรื่น จบลงอย่าง
สวยงาม แม้อำเภอเวียงดงจะผ่านพิธีกรรมครบทั้งผืน
แต่มีหันตภัยเงียบ อันมิใช่เพียงต่อป่าเวียงดง
ทว่าส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อที่ราบผาง ทั้ง
ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ผู้คน วัฒนธรรมได้เริ่ม
ต้นขึ้นแล้วอย่างไม่อาจหยุดยั้ง

สัมเขี้ยวหวาน มีการปลูกครั้งแรกใน
อำเภอผางตั้งแต่ปีพ.ศ 2500 ทว่า นิยมปลูกอย่าง

จริงจังภายหลังจากที่เจ้าของสวนส้มแห่งหนึ่ง ได้พัฒนาพันธุ์ส้มสายน้ำผึ้ง และนำไปจำหน่าย เผยแพร่จนกระทั่งเป็นที่รู้จักและนิยมของตลาด ในราวปีพ.ศ 2537-2538 หลังจากนั้น เกษตรกร ในพื้นที่ต่างก็ตื่นตัวกับผลกำไรงามจากการค้าส้ม 'ลงทุนไม่มาก ปีสองปีก็ได้กลับคืนมาเป็นแสน' แตกต่างจากลิ้นจี่ ซึ่งบางปีเริ่มไม่ออกดอก ลำไย หรือพืชสวนชนิดอื่น ภายในเวลาเพียง 5-6 ปี ทิวที่ราบผาง ผาง ไชยปราการ แม่ฮาย ผืนดินถูก ปรับเปลี่ยนเป็นสวนส้ม ทั้งป่า ภูเขา และดอยเล็ก ดอยน้อย "แต่ส่วนใหญ่แล้ว ชาวบ้านมีกำลังซื้อไม่ เกินหลัก 100 ไร่" อ้ายสุชาติ คุณรักษาเล่าให้ฟัง หากแต่คนต่างถิ่นที่เคลื่อนตัวเข้ามาลงทุนบนผืน ดินเมืองผางได้กว้านซื้อที่ดินนับพันไร่ เศรษฐกิจ ผางคึกคัก สวนส้มใหญ่ๆ ขยายสาขา บุกรุกป่า มากขึ้นเรื่อยๆ และตอบแทนหน่วยราชการด้วย ความสัมพันธ์อันดี กระทั่งสามารถขึ้นป้ายบอก ทางไปสวนของตน จนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ที่เซ็ดหน้าชูตาอย่างใหม่ของเมือง สองข้างทาง เกิดโรงเว็ทซ์ส้มน้อยใหญ่ผุดขึ้นมากมาย ต่าง ระบายสารเคมีที่ใช้เคลือบผิวส้มให้มันวาว สวย

และอยู่ทนแต่เป็นพิษลงไปในแหล่งน้ำ

ปัจจุบันสวนส้มบนที่ราบปางมีพื้นที่เกือบ 300,000 ไร่ อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนเสีย 100,000 กว่าไร่ และไม่วั้นแม้กระทั่งป่าไม้ที่มีการอนุรักษ์ดูแล เช่น ป่าเวียงดั่ง ซึ่งถูกสวนส้มเข้าที่ป่าไม้ในเขตเศรษฐกิจ รุกเลยไปถึงป่าต้นน้ำในเขตอนุรักษ์ รวมทั้งป่าสงวนอีกสามแห่ง อันมีพื้นที่เกือบ ล้านไร่ ถูกนายทุนบุกรุกด้วยการเริ่มต้นซื้อที่ดินครอบผืนย่อยๆ จากประชาชนในพื้นที่ หรือบังคับซื้อ หรือโดยการขอเช่าที่จากกรมป่าไม้ จากนั้นจึงขยายออกไป บุกรุกเขตป่าสงวนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน สูงสุดกว่า 3,000 ไร่ต่อราย สัดส่วนของสวนส้ม ต่อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินในแต่ละอำเภอคือ สวนส้ม: ที่ทำกิน-ที่อยู่อาศัย อ.ปาง 50:50 อ.แม่ฮาด 70:30 อ.ไชยปราการ 30:70

ปัจจุบัน ไม่มีหมู่บ้านใดในที่ราบปางไม่มีสวนส้ม สวนส้มผุดขึ้นตั้งแต่ท้ายหมู่บ้าน สันดอน ชายป่า ดินดอย สันเขา ปกคลุมภูเขาสูงแล้วลูกเล่า เป็นแนวยาวตั้งแต่เริ่มเข้าเขตอำเภอไชยปราการ ผ่านอำเภอปาง ถึงอำเภอแม่ฮาด เลยไปจนถึงเขต ติดต่อจังหวัดเชียงใหม่

สวนส้ม กับ น้ำ

หากว่าการปลูกส้มช่วยให้ประชาชนบนที่ราบฝางพ้นจากความยากจนและอยู่ดีมีสุข แต่เพียงอย่างเดียวคงดีมีใช้น้อย การปลูกส้มนั้นเป็นกิจการที่ต้องใช้น้ำจำนวนมากมายมหาศาล์อย่างต่อเนืองตลอดทั้งปีไม่แตกต่างจากสนามกอล์ฟ ยิ่งสวนส้มมีขนาดใหญ่เท่าใด ยิ่งจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำรองรับอย่างพอเพียง ที่ราบฝางมีความอุดมสมบูรณ์ด้วย ดิน น้ำ อากาศ ทว่า 'น้ำ' นั้นพอเพียงสำหรับเลี้ยงชีวิตประชาชนด้วยการกินดื่มและเพาะปลูกตามฤดูกาลเท่านั้น เมื่อมีความต้องการอันล้นเกิน ทะลักหลังไหลมาด้วยอำนาจเงิน นายทุนดูดดึงน้ำไปเลี้ยงสวนส้ม โดยการซื้อที่ล้อมรอบหนองน้ำสาธารณะ และยึดหนองน้ำของหมู่บ้านไว้เป็นของตน สร้างฝายกั้นน้ำเหนือหมู่บ้าน เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในไร่ของตนบ้าง หรือใช้ท่อขนาดมโหฬาร และเครื่องยนต์กำลังแรงดูดน้ำมาเก็บกักไว้ในอ่างขนาดใหญ่กลางสวนโดยไม่สนใจรับรู้ กฎหมายชลประทานราษฎร์

ซึ่งระบุนิติของประชาชนในพื้นที่ว่าเป็นเจ้าของน้ำ โดยชอบธรรม ไม่ใส่ใจระบบเหมืองฝาย ทำการขุดดินถมลำเหมือง ถือนิติในที่ดินของตนเป็นใหญ่ 'น้ำ' อันมาจากฟ้า จากป่า ที่ประชาชนได้อยู่อาศัยกันมาชั่วลูกชั่วหลาน และช่วยกันดูแลหวงแหนรักษา จึงไม่เพียงพอ

ชาวในนาที่หมู่บ้านสันทรายคองน้อยยืนต้นตาย เนื่องจากสวนส้มลิบกว่าแห้งที่โอบล้อมหมู่บ้านดูดดึงน้ำ ที่นา 3,000 กว่าไร่ในหมู่บ้าน ห้วยงู ต.เวียง อ.ฝาง และต.แม่नावง อ.แม่เมาะ ไม่สามารถเพาะปลูกได้เนื่องจากน้ำไม่เพียงพอ นับตั้งแต่ปี 2546 เป็นต้นมา ทุกฤดูแล้งเกิดกรณีพิพาทระหว่างผู้ประกอบการสวนส้มขนาดใหญ่กับชาวนาชาวไร่ เนื่องจากการแย่งชิงน้ำกระจายแทบทุกพื้นที่

"เฮาบได้ว่าส้มบ่ดี แต่มีวิธีใดพ่องก่อที่จะไม่เกิดปัญหา" ป๋อหนานสุทัต ลือชัย รองประธานกลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดั่งขานรับกับพ่อลุงอีกสองสามคน หมู่บ้านสันทรายคองน้อยไม่ได้เป็นที่รู้จักเรื่องการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้าน โดยการนำของพระอธิการเจ้าของรางวัลลูกโลกสีเขียว หากแต่

เรื่องราวของพวกเขาไปสู่การรับรู้ของเพื่อนร่วมชาติ ด้วยข่าวการต่อสู้ทวงสิทธิทรัพยากรน้ำ และความเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากสารพิษที่ใช้ในสวนส้ม เช่นเดียวกับผู้ประกอบการที่ชาญฉลาด ก่อนหน้าทำเลปลูกส้ม ต้องมั่นใจเรื่องความสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ ดังที่เจ้าของสวนส้มรายใหญ่รายหนึ่งที่ย่อยซื้อที่ดินผืนใหญ่โดยชาวบ้านไม่ทันไหวตัว จนกระทั่งได้ที่ผืนใหญ่ล้อมรอบหนองน้ำสาธารณะ 3 แห่งของหมู่บ้าน จากนั้นจึงล้อมรั้วกั้นอาณาเขต ไม่อนุญาตให้ชาวบ้านที่ใช้น้ำมาแต่เดิมเข้าใช้ กรณีพิพาทบาดหมางนี้ยืดเยื้อมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2544 โดยทางเจ้าของสวนส้มรายนี้ได้ลงนามตกลงแบ่งสันปันน้ำกับชาวบ้าน แต่แล้วก็ไม่ทำตามสัญญา ซ้ำยังกระทำการต่างๆ ชัดขวาง กีดกันประชาชนท้องถิ่นไม่ให้ใช้น้ำ จากการอนุรักษ์ป่าจนกระทั่งได้ทรัพยากรสำคัญ คือ น้ำ กลับคืนมา กลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดังต้องทำหน้าที่สำคัญและยากเย็นกว่าเดิม คือนำน้ำที่รักษาไว้ได้นั้นให้สามารถรินไหลมาหล่อเลี้ยงชีวิต

"บางวันก็มีคนเข้ามาหาที่วัด มาขู่ม้า"
พระอธิการเล่า

"มีคนที่จ่ายเงิน ให้ผมเลิกนำชาวบ้าน"
 ผู้ใหญ่จันทร์ หนองหิน ผู้ใหญ่บ้านสันทราย
 คองน้อยกล่าว

"กลางค้ำกลางคั้น จะไปไหนต้องเปลี่ยน
 มอเตอร์ไซค์คันที่เคยใช้ ไม่งั้น มันจะจำเสียงได้"
 เสียงจากพ่อหนานสัท

"ผมเข้าฝางไม่ได้นะ มันอันตรายมาก
 เจ้าหน้าที่ของผมก็เหมือนกัน" นายชมชวน
 บุญระหงษ์ ผู้อำนวยการสถาบันชุมชนเกษตร
 กรรมยั่งยืน ผู้ให้การสนับสนุนโครงการวิจัยผล
 กระทบสวนส้มต่อสุขภาพกล่าว

คำกล่าวข้างต้นบอกความรุนแรงของ
 สถานการณ์ได้เป็นอย่างดี เราได้เข้าไปดูหนองน้ำ
 ต้นเหตุ ในวันที่เกิดการรื้อถอนรั้วของชาวบ้านที่
 กั้นทางสาธารณะเล็กๆ ซึ่งสร้างไว้สำหรับเป็นทาง
 ผ่านไร่ใหญ่เพื่อเข้าไปใช้น้ำ พบหลุมเสารั้วมีรอย
 กลบใหม่ เห็นท่อส่งน้ำที่ฝังผ่านผิวดินว่างเปล่า
 ปราศจากน้ำแม้เพียงหยด ทั้งที่ต่อตรงมาจาก
 หนองก้อดหอรรมซึ่งมีน้ำใสสะอาด ปริ้มเต็ม
 ทว่า น่าประหลาดนัก สิ่งที่เราไม่พบก็คือ ความ
 เกรี้ยวโกรธ เดือดพล่านในสีหน้าของชาวบ้าน ทั้ง

ที่วันนั้น ประปาหมู่บ้านของพวกเขาไม่มีน้ำใช้แล้ว

"เราทำทุกอย่างแล้ว เหลือแต่ถวายเป็นกุศล
ในหลวงเท่านั้น" นั่นคือคำบอกเล่าของตุ้เจ้า "ท่าน
ไม่โกรธ ไม่กลัวหรือเจ้าคะ" เราถามไปอย่างนั้น
พระอธิการซึ่งมีสีหน้าปกติ รวากับปราศจาก
ปัญหาอุปสรรคตอบเราว่า ด้วยหลักสันติธรรม
ขันติธรรม และการต่อสู้ซึ่งหน้า ตามกฏกติกา
อย่างโปร่งใสเปิดเผย จึงไม่มีความจำเป็นอะไรที่
ต้องกลัว ผู้ใหญ่จันทร์ซึ่งอยู่ในวัยฉกรรจ์กล่าว
"ผมไม่ทำหรรอกเหี้ยเบ็ง เกิดมาผมก็ไม่เคยทำใคร
คนเราเกิดหนเดียวตายหนเดียว ถ้าต้องตายเพื่อ
ชาวบ้าน ผมยอม..."

ตลอด 3-4 ปีที่เกิดความขัดแย้ง ผู้นำ
กลุ่มอนุรักษ์ แกนนำชาวบ้านสันทรายคองน้อย
เหล่านี้ได้ยึดหลักสันติวิธีมาโดยตลอด บ่อหนาน
สุทัต ลือชัย รองประธานบอกว่า "เรายึดหลักสันติ
บ่อหนานกับตุ้เจ้าไม่ให้เกิดใครทำอะไร วันที่เกิดเรื่อง
ชาวบ้านโกรธแค้น เราก็ปรามไว้ ไม่งั้นตายไปนาน
แล้ว ไร่ของเขา ใบล้มใบเดียวเรายังไม่ให้เกิดใครไป
เด็ด" แม้จะถูกยั่วยุโดยคำพูด อารมณ์รุนแรง
รวมทั้งการบิดเบือน ไม่ปฏิบัติตามสัญญาของคู่

กรณี ซึ่งจำนนต่อหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศ
ที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หนองน้ำและถนน
ดังกล่าวเคยเป็นสมบัติของสาธารณชน มิหนำซ้ำ
ชาวบ้านยังถูกแจ้งข้อหาบุกรุก บางคนถูกแจ้งจับ
กุมด้วยข้อหาฆาตกรรมคนงานในไร่ทั้งที่ไม่มีมูล
ความจริง พวกเขาไม่ได้ลุกขึ้นตอบโต้ด้วยความ
รุนแรงแต่อย่างใด แต่กลับเตือนสติกันและกันให้
อดทนรอคอยด้วยความสงบ

"เมื่อปลายเดือนเมษายน (2548) เขายอมตกลง
แล้วไม่ใช่หรือคะ?" เราได้ถามด้วยความสงสัย

"ก็ใช่ แต่เวลานี้ เขาแจ้งจับผู้ใหญ่กับลูก
บ้านอีก 2 คน ข้อหาบุกรุก" คำตอบจากพระ
อธิการทำให้เรานิ่งอึ้ง

แพร่พิชราย

ปลายปี พ.ศ. 2544 ชาวบ้านได้รับผล
กระทบอย่างหนักในหลายพื้นที่ ทั้งในอำเภอฝาง

และแม่อายุ สนวนล้มขนาดใหญ่หลายแห่งบุกรุกป่า
ที่สาธารณะ หนองน้ำสาธารณะ และขยายเขตสวน
มาประชิดโรงเรียน หมู่บ้าน นอกเหนือจากน้ำจะ
ถูกดูดดึงไป ก่อนที่จะได้ไหลลงมาแจกจ่ายตาม
ธรรมชาติสู่ทุกหมู่บ้านเช่นที่เคยเป็นมาแล้ว ห้วย
หนองคลองบึง ลำเหมือง ร่องน้ำตามหมู่บ้านก็
เจือปนด้วยสารเคมีมีพิษร้ายจากไร่ส้ม

ส้มเป็นพืชที่อ่อนไหวมาก หากอยากได้
ส้มรสหวานแหลม อมเปรี้ยวอมหวาน ผลใหญ่
กลมเกลี้ยงขายได้ราคา ไม่ถูกคัตทิ้งนั้น จำเป็นที่
จะต้องฉีดพ่นสารเคมีหลายชนิดทุก 5-7 วันเป็น
อย่างต่ำ และสารเคมีทั้งหลายที่ใช้ล้วนจัดอยู่ใน
กลุ่มสารเคมีประเภทพิษร้ายแรงสูง เช่น เมธา
มิโดฟอส (Methamidophos), เมโธมิล
(Methomyl) หรือสารเคมีที่คุ้นชื่อทางการค้า
กรัมม็อกโซน (Gramoxone) อันมีพิษรุนแรงยิ่ง
ซึ่งทางสวนส้มจะใช้ตลอดทั้งปี และก่อให้เกิดการ
ปนเปื้อนในแหล่งน้ำ และฟุ้งกระจายไปในอากาศ

สำหรับลำธารและไร่นานั้น อาจไม่ถึงกับ
ทำลายต้นข้าวหรือพืชไร่ที่ปลูกอยู่ แต่ทำให้อาหาร
ในไร่นา กุ้ง หอยปูปลา เเทนน้า มีพิษกินไม่ได้และ

มีปริมาณลดน้อยลง บางหมู่บ้าน ประชาชนไม่สามารถดื่มได้จากบ่อน้ำใต้ดินที่เคยมีกินมีใช้ในบ้านเรือนได้อีก ต้องหันมาซื้อน้ำขวดดื่ม เมื่อลงท้องน้ำ เล่นน้ำตามท้องร่อง ลำเหมืองก็เกิดแผลพุพอง เกิดผดผื่นตามเนื้อตัว

ประธานสมาคมหมู่บ้านหนองซิ่นกยาง เคยทำจดหมายร้องเรียนถึงอธิบดีกรมควบคุมมลพิษว่า ที่โรงเรียนบ้านหนองซิ่นกยาง ต.แม่नावาง อ.แม่เมาะ ซึ่งอยู่ห่างจากสวนส้มเพียงร้อยเมตรนั้น เด็กนักเรียนเจ็บป่วยท้องร่วงทั้งโรงเรียน ส่วนหมู่บ้านสันทรายคองน้อย ซึ่งมองเห็นยอดส้มอยู่ลิบๆ ก็ได้รับพิษจากยาฆ่าแมลงที่ฉีดพ่นอย่างหนัก กระจายฟุ้งลอยมาตามลม ต้องทนต่อกลิ่นเหม็น เกิดอาการปวดศีรษะ ท้องร่วง วิงเวียน อาเจียน โดยเฉพาะผู้ที่มีบ้านเรือนอยู่ใกล้

ป่าเวียงดั่ง อันมีต้นพลวง หรือตองตึงขึ้นอยู่มากมาย ซึ่งชาวบ้านได้อาศัยเก็บมาเย็บส่งขายให้โครงการหลวง ในราคาต่บละบาท ปีหนึ่งทำรายได้ประมาณ 2-300.000 บาทนั้น หลังจากมีสวนส้มก็ไม่สามารถเก็บใบพลวงได้อีก เนื่องจากถูกแมลงเจาะทะลุเป็นรูหมดทั้งป่า ชาวบ้านบอก

ว่า ตั้งแต่เกิดไม่เคยเห็นใบตองตึงเป็นอย่างนี้มาก่อน รายได้จากเห็ดที่ขึ้นในป่าเคยมีมูลค่าถึงปีละ 30,000 กว่าบาท ภายหลังจากที่สวนสัมผุดขึ้นรอบๆ ก็ลดลงเหลือประมาณ 10,000 บาท ส่วนอาหารป่า จำพวกมดแมลงนั้น ผึ้งโพรงซึ่งอาศัยอยู่ในดิน ลักษณะคล้ายจอมปลวกก็อพยพหลบหายไป หาไม่พบอีก มดแดงที่ชาวบ้านใช้ไซ่ทำอาหารพอลงเหลืออยู่บ้าง ส่วนพวกต่อ ตัวแมลงต่างๆ ลดน้อยลง จากที่เคยทำรายได้ปีละ 25,000-30,000 บาท เหลือเพียง 6-7,000 บาท

ปีพ.ศ. 2545 ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในพื้นที่ ผาง แม่ಾಯ ไชยปราการ จึงได้มารวมตัวกันกับกลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดั่งก่อตั้งกลุ่มแก้ไขปัญหาที่เกิดในพื้นที่ 3 อำเภอขึ้นในนาม เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำผางสามอำเภอ โดยมีพระอธิการเอนก จนทปญโญ ดำรงตำแหน่งประธาน และใช้สถานที่วัดคลองศิลา บ้านสันทรายคองน้อยเป็นที่ทำการกลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดั่งนั่นเอง

- คน -

"รวมกันเราอยู่ สู้เพื่อแผ่นดิน"

อาจกล่าวได้ว่า สิ่งดี ๆ ที่แท้จริงเพียง
 สิ่งเดียว นอกเหนือจากระสชาติและมูลค่าทาง
 เศรษฐกิจ (ตัวเลขอันเป็นมายาและเลื่อนลอย) ที่
 สัมนำมาให้ก็คือ การรวมตัวของผู้คนบนแผ่นดิน
 เมืองฝาง เพื่อแสวงหาหนทางบรรเทาสาธารณภัย
 ตรงหน้า จนกระทั่งเกิดการตื่นตัว ค้นหา เรียนรู้
 หนทางที่จะพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติอัน
 มีค่าในท้องถิ่น คุ้มครองสิทธิปากท้อง สุขภาพ
 กายใจ เกิดจิตใจรักหวงแหนแผ่นดินเกิดของตน
 เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำฝางได้ดำเนินการทุกวิถีทาง
 เพื่อให้รัฐได้รับรู้ถึงปัญหาความเดือดร้อนบน
 แผ่นดิน และเข้ามาดำเนินการแก้ไข พวกเขาทำ

จดหมายร้องเรียนไปยังนายอำเภอ ผู้ว่าราชการ
จังหวัด อธิบดีกรมป่าไม้ อธิบดีกรมควบคุมมลพิษ
ประธานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งรัฐสภา
นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี ฯลฯ จวบจน
กระทั่งนายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ รัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ได้พิจารณาเรื่องดังกล่าวและสั่งการให้ส่วนราชการ
จังหวัดเชียงใหม่ตั้งคณะกรรมการตรวจสอบปัญหา
ต่างๆ อันเนื่องมาจากกิจการสวนส้ม เช่น ปัญหา
มลพิษ การบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ปัญหาแรงงาน
ต่างด้าว ปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งปัญหาเหล่านั้น
เกี่ยวข้องกับหลายกระทรวง ทั้งกระทรวงเกษตร
และสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่ง
แวดล้อม กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาด
ไทย เรื่องการใช้แรงงานไร้สัญชาติที่หลบหนีเข้า
เมืองจากประเทศพม่า รวมทั้งกระทรวงวิทยา-
ศาสตร์และเทคโนโลยี ผู้ที่เข้าร่วมทำงานในคณะ
กรรมการจึงมาจากหลายฝ่าย จากทุกหน่วยงานที่
เกี่ยวข้องด้วยอำนาจหน้าที่ รวมทั้งประชาชน และ
หน่วยงานเอกชน นักวิชาการ

จากชาวบ้านที่ไม่ประสีประสาเรื่องกฎ

หมาย รายงานเอกสาร พวกเขาต้องรับหน้าที่นักวิจัยจำเป็น คิดค้นแบบสอบถาม สัมภาษณ์เก็บข้อมูลตามโครงการวิจัยผลกระทบของสวนสัมพันธ์สุขภาพ (โครงการวิจัยเพื่อกำหนดขอบเขตและการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการทำพีชเศรษฐกิจขนาดใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำฝาง สนับสนุนโดยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข และสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง และเป็นลายลักษณ์อักษรมายืนยันต่อการให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริง แบบสอบถามชาวบ้านเพื่อชาวบ้านนี้ ทำขึ้นโดยเลือกหมู่บ้านตัวอย่างมาจาก 3 อำเภอ แล้วแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ตามระยะใกล้-ไกลจากสวนสัมพันธ์สุขภาพ ทั่วทั้งกาย จิต สังคม จนกระทั่งได้ผลวิจัยเป็นที่สนับสนุน งานวิจัยฝึกหัดครั้งนี้เองเป็นหลักฐานชี้บ่งผลกระทบเชิงลบของสวนสัมพันธ์

เกทภัยไม่พินผ่าน

23 กันยายน พ.ศ. 2546 บรรดาผู้ประกอบกิจการสวนส้มต่างพากันหัวนวิตก เมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบแนวทางการแก้ปัญหาของรัฐมนตรีประพัฒน์ ที่จะดำเนินการให้มีการประกาศกิจการสวนส้มเป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และประกาศให้พื้นที่ 3 อำเภอเป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติปี 2535 เนื่องจากที่ราบผางเป็นเขตต้นน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตอนุรักษ์และมีระบบนิเวศน์ที่เปราะบาง กิจการสวนส้มย่อมก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง

แต่แล้วกลับมีเหตุการณ์ที่พลิกผันในต้นปี 2548ไม่กี่เดือนหลังจากได้มีคำสั่งระงับสิ่งที่รัฐมนตรีประพัฒน์ดำเนินการมาทั้งหมด อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความไม่เข้าใจปัญหา และข้อมูลผลกระทบตามความเป็นจริง ประชาชน 3 อำเภอที่ดิ้นรนต่อสู้โดยปราศจากความรู้ เพียงเพื่อ

ที่จะได้มีชีวิตอยู่อย่างปกติสุขถูกโดดเดี่ยวต่อไป
ไม่เพียงเท่านั้น นักการเมืองบางคนและเจ้าของ
สวนส้มรายใหญ่ยังออกมาประกาศผ่านสื่อมวลชน
ราวกับประชดว่า 'ถ้าใครกินส้มแล้วตาย จะให้
สองล้าน'

คนฟางรู้ว่า ส้มสายน้ำผึ้ง เด็กเล็กกิน
ไม่ได้ ผู้ใหญ่และเด็กโต หากไม่อาจกินส้มที่ปลูก
เองได้ หรือปลูกในแปลงที่ไม่ใช้สารเคมี ให้รอ
ส้มที่เพิ่งปลิดมาทิ้งไว้หลายๆ วัน จากนั้นแช่น้ำ
เกลือนานๆ ล้างผ่านน้ำสะอาดไหลแรงแล้วจึง
ค่อยกิน ถึงอย่างนั้น หลายคนก็เลือกที่จะเลี่ยง
ไม่รับประทาน ในขณะที่ส่วนอื่นของประเทศต่าง
นิยมยินดีกับส้มสีสวย รสชาติอร่อยโดดเด่น และ
เป็นผลิตภัณฑ์นำเงินตราเข้าสู่ประเทศ โดยไม่
ทราบที่มา ปัญหา และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
ทั้งมนุษย์ ธรรมชาติ วัฒนธรรมและระบบนิเวศน์
ในอาณาบริเวณกว้าง

ปัจจุบันเครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำฟาง 3
อำเภอ มุ่งมั่นทำงานแก้ไขปัญหามาตามเจตนา
พิทักษ์ธรรมชาติ ป่าไม้ แม่น้ำ แผ่นดิน ด้วยการ
เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การแก้ไขปัญหามา

กับกลุ่มเวียงดั้งและชุมชนอื่นๆ ผ่านการช่วยเหลือ
ด้านการให้คำปรึกษา บุคลากร สถานที่ วิธีการ
 ฯลฯ จากบุคคลภายนอกที่ได้เข้ามาช่วยเหลือ รับรู้
ปัญหา ดังต่อไปนี้

เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำฝาง แบ่งคณะทำงานเป็น 3 อำเภอ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดคลอง
ศิลา บ้านสันทรายคองน้อย ที่ปรึกษาซึ่งได้ให้ความช่วยเหลือกันมาตั้งแต่ต้น คือผู้อำนวยการ
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อ.ฝาง ผู้อำนวยการ
สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน ผู้ประสานงาน
มูลนิธิคุ้มครองพันธุ์พืชและสัตว์ป่าในพระบรม
ราชูปถัมภ์ รวมทั้งเจ้าหน้าที่จากคณะกรรมการ
สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งได้เข้ามาประสานงาน
จากการติดต่อขอความรู้ความช่วยเหลือเรื่องสิทธิ
ของบุคคล ชุมชน และกฎหมาย สืบเนื่องจาก
กรณีพิพาทกับสวนส้มในปี พ.ศ. 2547

คณะทำงานในแต่ละอำเภอ ประกอบไปด้วยประชาชนในพื้นที่ ทั้งก้านัน ผู้ใหญ่บ้าน
สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เกษตรกร
ชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน ข้าราชการเกษียณ
แตกต่างกันไป ด้วยวัยและอาชีพ

กรรมการทุกชุดจะมีพระสงฆ์ร่วมเป็นแกนนำ สืบเนื่องตั้งแต่ครั้งพระเอนกเริ่มต้นบวชป่า พระครูสุจิตราอนุรักษ์ เจ้าคณะอำเภอฝางได้ประกาศกลางที่ประชุมสงฆ์ว่า นับจากนี้ไปให้พระสงฆ์ 3 อำเภอให้การสนับสนุนพระอธิการด้านการอนุรักษ์ เหตุนั้น การอนุรักษ์ป่า การต่อสู้เพื่อสิ่งแวดล้อมของประชาชนในท้องถิ่นเมืองฝางสืบมา จึงมีพระภิกษุสงฆ์เป็นแนวร่วม ในนามของกลุ่มสังฆะพัฒนาลุ่มน้ำฝาง ยิ่งกว่านั้น สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การขยายพื้นที่สวนส้มยังลูกกลมไปถึงเขตสงฆ์ ตามสำนักสงฆ์ชายป่าหลายพื้นที่ บางวัดนั้น พระสงฆ์ถึงกับถูกใช้กำลังขู่เชิญบังคับให้ขายที่แก่เจ้าของสวนส้ม

แม้การแก้ปัญหาในระดับนโยบายจะหยุดชะงักลง ทว่า ชาวบ้านยังคงแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหา และความเดือดร้อนในท้องถิ่นของตนต่อไป เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำฝาง ซึ่งมีชาวไร่ชาวนาเป็นแกนนำ ได้รับโอกาสเรียนรู้ แลกเปลี่ยนศึกษาดูงานจากชุมชนอื่นในอำเภอใกล้เคียง หรือจังหวัดอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จในการรวมตัวคัดค้านกระบวนการแก้ปัญหา กระทั่งกลับมาฝึก

หัดเขียนโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยื่น
เสนอต่อองค์กรแหล่งทุน เพื่อดำเนินการสร้าง
กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่ 3 อำเภอ
ซึ่งได้รับผลกระทบ เพื่อให้องค์กรชาวบ้านเกิด
ความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการ แก้ไขปัญหา
ของตนเอง ขณะเดียวกันก็แสวงหาความร่วมมือ
จากองค์กรอื่นๆ ทั้งส่วนราชการ ภาครัฐ และ
เอกชน ให้เกิดนวัตกรรมการแก้ปัญหา อันจะนำ
มาซึ่งสุขภาพะ ทั้งปากท้อง กายใจ สังคม และ
วัฒนธรรม

ผลกระทบจากการปลุกสัมดังกล่าว ทั้ง
จากสารเคมีที่ปนเปื้อนในน้ำ อากาศ ได้ก่อให้เกิด
ความเจ็บป่วยในร่างกาย และความไม่มั่นใจใน
ชีวิต ชาวบ้านหมู่บ้านสันทรายคองน้อย อ.ฝาง
และหมู่บ้านหนองซิ่นกยาง อ.แม่เมาะ ซึ่งอาศัย
อยู่ใกล้สวนส้มและได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง
ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2544 เป็นต้นมา เกิดความเครียด
ถึงขั้นยิงปืนขึ้นฟ้า บ้างท้อแท้ใจที่ไม่มีหน่วยงาน
ใดเข้ามาช่วยเหลือแก้ไข จนกระทั่งตัดสินใจอพยพ
โยกย้ายครอบครัวหนีไปตายเอาดาบหน้า เกิดการ
ละทิ้งถิ่นฐานและชุมชนของตน ส่วนผู้ที่เหลืออยู่

ซึ่งต้องทนกับความแห้งแล้ง ไม่สามารถเพาะปลูก
ได้พอเพียงในครอบครัว และต้องทนกับสารพิษ
นั้น ต่างกล่าวแก่กันว่าหากมีหนทาง จะย้ายหนีไป
ทันที

ไม่เพียงแต่แย่งชิงน้ำ ทำลายป่า ทำลาย
ทรัพยากรอันเป็นฐานชีวิตของชุมชนแล้ว สวนล้ม
ยังก่อให้เกิดการเสื่อมทรามทางจิตใจและคุณค่า
ทำให้ผู้คนละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิด นอกเหนือจาก
ความนิยมในวัตถุเงินตรา เมื่อเห็นตัวอย่างความ
มั่งคั่งที่เกิดจากสวนล้ม ก่อให้เกิดการประพฤติ
ปฏิบัติตอบสนองของความอยากครอบครองตาม
ธรรมชาติ ส่งผลต่อการละเลยคุณค่าภายใน เช่น
ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีน้ำใจ คุณงามความดี
และประเพณีอันดีงาม

ที่ราบฝางยังเป็นแหล่งต้นน้ำมีระบบ
นิเวศน์ ระบบชีวภาพ อันสมบูรณ์ดุจองค์เทพ
อันสำคัญต่อร่างกายโดยรวม คือประเทศไทยทั้ง
ประเทศ อ.แม่เมาะ มีพรุหญ้าท่าตอน ซึ่งเป็นพื้นที่
ชุ่มน้ำอยู่ในบริเวณท่าสบฝาง ที่ซึ่งแม่น้ำฝางไหล
รวมกับแม่น้ำกก มีลักษณะน้ำท่วมขังตามฤดูกาล
มีพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ความหลากหลายทางชีวภาพ

อยู่เป็นจำนวนมาก รวมทั้งนักท่องเที่ยวไปตาม
 ฤดูกาล โดยสำนักนโยบายและแผนทรัพยากร
 สิ่งแวดล้อมเคยประกาศให้พื้นที่พรุหญาทกตอนนี้
 ให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับประเทศ
 แต่ปัจจุบันพื้นที่เหล่านี้กลับกลายเป็นสวนส้ม ทาง
 กลุ่มจึงได้จัดทำโครงการวิจัยผลกระทบจากพืช
 เศรษฐกิจเชิงเดี่ยวขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นส้มหรือ
 พืชชนิดไหนก็ตาม เพื่อแสดงให้เห็นรูปธรรมที่
 ชัดเจนของปัญหา นำเสนอต่อภาครัฐ ซึ่งส่งการ
 พัฒนามาจากส่วนกลาง โดยไม่ทราบว่าการทำพืช
 เชิงเดี่ยวขนาดใหญ่เพื่อเศรษฐกิจนั้น ไม่ว่าจะเป็นใน
 พื้นที่ไหน ชนิดใดก็ตาม ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการ
 ทำลายป่า แย่งชิงน้ำ สูญเสียคุณภาพดินแล้ว
 ยังเป็นการทำลายชุมชนทั้งทางกายภาพ คือ ฐาน
 ทรัพยากรทุกชนิด ทำลายด้านมิติชีวิต สังคม
 วัฒนธรรม กล่าวสั้นๆ ก็คือ ทำให้ชุมชนล่มสลาย
 นั้นเอง

การดำเนินงานด้านอื่นๆ ได้แก่ การจัด
 เวทีชาวบ้านในพื้นที่ที่มีปัญหา เพื่อระดมความคิด
 และแสวงหาหนทางแก้ไขโดยชุมชน การจัดสัมมนา
 ย่อย หรือเวทีวิชาการ หากมีนักวิชาการเข้ามาให้

ความรู้ รวมทั้งการจัดมหกรรมรวม 3 อำเภอเพื่อ
สังเคราะห์ปัญหา ผลกระทบและแนวทางแก้ไข ซึ่ง
อยู่ในระหว่างการดำเนินการ เนื่องจากต้องอาศัย
การรวบรวมข้อมูลที่ได้จากเวทีย่อย

ในส่วนของการป้องกันดูแลสุขภาพอัน
สืบเนื่องมาจากสวนส้มนั้น ก็ได้มีการฟื้นฟูองค์
ความรู้เรื่องสมุนไพร การผลิตยาพื้นบ้าน การ
อบรมหมอพื้นบ้าน โดยใช้ทรัพยากรบุคคลและ
วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น รวมทั้งการจัดพิธีสืบชะตา
แม่น้ำฝาง โดยเชิญประชาชนจากทั้งสามอำเภอ
มาร่วม ประกอบด้วยพิธีสงฆ์ พิธีสืบชะตาแบบ
ล้านนา มีกิจกรรมการประกวดวาดภาพของเด็ก
นักเรียน ขบวนแห่กลองหลวง กลองสะบัดไชย
การฟ้อนดาบ นิทรรศการความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม
โดยมีเจ้าหน้าที่จากภาครัฐ ทั้งด้านการศึกษา
สาธารณสุข และการปกครองเข้าร่วม

อีกกิจกรรมหนึ่งที่มีการฟื้นฟูและดำเนิน
การอย่างจริงจังครอบคลุมทั่วพื้นที่ 3 อำเภอ ก็คือ
การฟื้นฟูระบบเหมืองฝายแบบโบราณขึ้น หรือที่
เรียกว่า ฝายแม่ั่ว (Check Dam) จุดเริ่มต้นของ
ฝายแม่ั่วนั้นเกิดจาก คณะทำงานร่วมการปฏิบัติ

งานพัฒนาหมู่บ้านชนบทในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ แห่งแรกๆ ที่ดำเนินการคือที่ ห้วยฮ่องไคร้ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ในปีพ.ศ 2525

ฝายแม้ว หรือฝายของชาวบ้านล้านนา แต่เดิมนั้นสร้างอย่างง่ายๆ ใช้ไม้หลักตอกกันขวางทางน้ำเป็นแนว ใช้กระสอบทรายตั้งเรียงกันกันทางน้ำ หรือใช้หินก้อนใหญ่ๆ ตามแต่จะหาได้ น้ำในลำธารจะถูกเก็บกักเป็นช่วงๆ ด้วยฝายน้ำล้นธรรมชาติขนาดเล็กนี้ ฝายแม้วยังช่วยลดการไหลบ่าของน้ำและเพิ่มการใช้ น้ำ เนื่องจากปริมาณน้ำที่เก็บได้มากขึ้น นอกจากนั้น ธารน้ำก็ยังคงรินไหลหล่อเลี้ยงไปยังปลายทางได้เช่นเดิม ต่างจากการขุดอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ของผู้ประกอบการที่ดูดน้ำจากแหล่งน้ำมาเก็บกักไว้จนหนองน้ำล้นเหมืองแห้งขอด ฝายแม้วยังคงความชุ่มชื้นแก่ผืนดิน ต้นไม้ ไร่นาสองฝั่งน้ำ ทำให้พืชผักธัญน้ำที่เป็นอาหารธรรมชาติไม่ขาดแคลนอีกด้วย

จากการรณรงค์สร้างฝายแม้วในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา นั้น พบว่าสามารถบรรเทาปัญหา

ความแห้งแล้งได้ โดยลำธารที่ไม่มีฝายแม้วก็แห้ง
 เมื่อถึงหน้าแล้ง น้ำจะขุดแห้ง เกษตรกรไม่มี
 น้ำใช้ กุ้งหอยปูปลาก็ตาย สองฝั่งธารโดยเฉพาะ
 ช่วงต้นน้ำ ป่าไม้แห้งแล้งขาดความชุ่มชื้น ภายหลัง
 จากการสร้างฝายแม้ว ชาวนาชาวไร่สามารถใช้น้ำ
 ได้แม้ในช่วงหน้าแล้ง กลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดง
 ได้ร่วมกับเครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำฝางสร้างฝาย
 แม้ว ทั้งในเขตต้นน้ำ และตามลำห้วยต่างๆ ซึ่ง
 ใช้ในการเกษตรของประชาชน 3 อำเภอ โดยเริ่ม
 ที่จุดน้ำร่อง ลำห้วยแม่ทะลบ บ้านหัวงูใน ต.เวียง
 อ.ฝาง ทั้งสิ้น 225 แห่งด้วยกัน และยังคงรณรงค์
 ต่อเนื่องอยู่ขณะนี้

วิถีชีวิต

นับตั้งแต่เกิดเครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำฝาง
 ขึ้น กลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดงก็ไม่ได้แยกขาด

ออกไปเป็นกลุ่มเล็กๆ เหมือนแต่ก่อน แต่จะเป็นไปในลักษณะที่ว่า บ้านสันทรายคองน้อยเองได้กลายเป็นตัวอย่างการเรียนรู้ เป็นหมู่บ้านนำร่องให้กับเครือข่าย ด้วยว่าหลังจากปีพ.ศ. 2544 ภายหลังจากที่บวชป่าครบทั้งฝั่ง และประกาศยกให้ อ.บ.ต. โดยมอบหมายให้หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านดูแลป่าละแวกใกล้เคียงแล้ว ทางกลุ่มก็ได้หันกลับมาสู่วิถีชีวิต ผ่านวิถีสุขภาพ วิชาชีพ และวัฒนธรรม เพื่อรักษาฐานชีวิตชุมชนทั้งรูปธรรม (ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม) และนามธรรม (ความรู้พื้นบ้าน วัฒนธรรมความเชื่อ) โดยการร่วมปรึกษาหารือ และอาศัยความรู้จากประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมา

มีการศึกษาดูงานในชุมชนต่างๆ เช่น กลุ่มล้งจะอ่อมทรัพย์ บ้านเจดีย์แม่ครัว จ.ลำพูน การดูงานเรื่องป่าชุมชนในเขต อ.เชียงดาว ไปร่วมเวทีชาวบ้านที่บ้านหินกรูด อ.ป่อนอก จ.ประจวบคีรีขันธ์ เครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเวียงแหง อ.เวียงแหง ดูงานที่ จ.ฉะเชิงเทรา ผลงานของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเจริญ รวมไปถึงการร่วมงานมหกรรมชนเผ่าที่สถาบันราชภัฏ จ.เชียงใหม่ ร่วม

ประชุมในฐานะคณะอนุกรรมการโครงการจัดการ
 ลุ่มน้ำโขง-กกตอนบน โดยกรมทรัพยากรน้ำภาค
 จ.ลำปาง ซึ่งได้เดินทางมาจัดเวทีเรื่องทรัพยากร
 น้ำที่วัดคลองศิลา สืบเนื่องมาจากกิจกรรมการ
 ดูแลรักษาทรัพยากรป่า ดิน น้ำ ของกลุ่ม เป็นต้น
 ปัจจุบันโครงการที่กลุ่มชุมชนอนุรักษ์ฯ กำลัง
 ดำเนินการอยู่นั้นครอบคลุมชีวิตความเป็นอยู่ของ
 ชุมชนแทบทุกด้าน เช่น

โครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น : ซึ่งได้รับ
 เงินทุนสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
 (มหาชน) หรือ พอช. นั้นแบ่งออกเป็น 4 หมวด
 ได้แก่

หมวดฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ
 ป่า อากาศ) รวมกิจกรรมการอนุรักษ์ การสอด
 ส่องดูแลป่า ทั้งเรื่องไฟป่า การบุกรุกป่า การปลูก
 ป่า และการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนและ
 พื้นที่อื่นๆ ที่เข้ามาขอความช่วยเหลือ ด้านการ
 ประสานงาน การจัดเวทีวิเคราะห์แก้ไขปัญหา
 รวมทั้งการรณรงค์เผยแพร่ ให้ความรู้

หมวดศิลปวัฒนธรรม จารีต ประเพณี
 เช่น การฟื้นฟูพิธีกรรมเก่าแก่ตามประเพณีล้านนา

ขึ้นมาให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ในฐานะผู้ดูแล
 ผู้ร่วมพิธี เพื่อตระหนักถึงความสำคัญ ทั้งด้าน
 ประเพณีความเชื่อและทางศาสนา เช่น พิธีเลี้ยง
 ผีขุน (ต้นน้ำ) ผีฝาย การสืบทอดการแห่กลอง
 หลวง กลองสะบัดไชย ฟ้อนดาบ ดนตรีพื้นเมือง
 ตัวอักษรล้านนา ประเพณีการก่อกองทราย การทำ
 ชุ่มสงกรานต์ ซึ่งน้อยคนนักที่จะทราบว่าเคยมี
 ประเพณีสืบทอดกันมา นอกจากการทำชุ่มประตู่
 ตามประเพณีในเทศกาลเดือนสิบสอง

หมวดสงเคราะห์บริการด้วยสมุนไพรม
 ภูมิปัญญา ที่หน้าวัดคลองศิลา นอกจากกรงไม้
 ขนาดใหญ่ที่เขียนว่า 'ที่พักนกเลง' แล้ว ยังมีป้าย
 ขนาดสะดุดตาใจความว่า 'ที่นี่มีบริการนวดแผน
 ไทย ประคบอบยาสมุนไพรม และบริการยาสมุนไพรม
 ต้มพรี

จากการอนุรักษ์ป่าสมุนไพรมห้วยป่าซาง
 ในพ.ศ 2543 ห้องเรียนสมุนไพรมกลางป่าที่มีคน
 เต็มคนแก่เป็นครู เดิมพระอธิการทราบอยู่ก่อน
 แล้วว่าในหมู่บ้านมีหมอพื้นบ้านที่ปรุงยา ผลิตภัณฑ์
 จำหน่าย อยู่แล้ว 3-4 ราย ก็ได้ข้อมูลเพิ่มเติมอีก

ว่า หมอพื้นบ้านคนเฒ่าคนแก่ที่รักษาโรคได้ด้วยยาบ้าง ด้วยการนวด จับเส้น หรือประคบบ้างนั้น มีอยู่มากถึง 30-40 รายเลยทีเดียว และหากจะนับกันจริงๆ แล้ว คนสูงวัยในหมู่บ้านร้อยกว่าคน มีความรู้เรื่องยาสมุนไพรในระดับที่สามารถดูแลรักษาสุขภาพตนเองและลูกหลานได้ องค์กรความรู้เรื่องยาจึงเกิดขึ้นจากการค้นหาในชุมชนนั่นเอง แล้วหนุนเสริมด้านกิจกรรมและคุณค่าขึ้น เช่น มีการเปิดให้รักษาบริการที่วัด บ้าน และกิจกรรมการส่งสอนลูกหลาน ผ่านการทัวร์ป่าสมุนไพร เป็นต้น

หมวดการแปรรูปผลิตภัณฑ์และถนอมอาหาร หมวดนี้จะรวมเรื่องการให้ความรู้ด้านวิชาชีพ โดยจะดึงกลุ่มสมาชิกชาวบ้านจาก 6 หมู่บ้านเข้าร่วม ทั้งกลุ่มที่มีกิจกรรมอยู่ก่อนแล้ว และส่งเสริมขึ้นใหม่ตามความประสงค์ของชาวบ้าน เช่น กลุ่มสตรีแม่บ้านหัตถศิลป์ ประดิษฐ์ดอกไม้จันทน์ ผลิตเครื่องใช้ในครัวเรือน ทอผ้า ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม มีการประสานงานด้านสถานที่วิทยากรมาให้ความรู้ชาวบ้านเรื่องการเพาะเห็ด การปลูกพืชปลอดสารพิษ ปุ๋ยหมักเกษตร ช่วย

แสวงหาแหล่งทุนสนับสนุน เป็นต้น

โครงการจัดการทรัพยากรน้ำ อยู่ในระหว่างเสนอโครงการเพื่อขอรับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพื่อทำการฟื้นฟูระบบเหมืองฝาย แก่เหมืองแก่ฝาย ซึ่งแม้จะมีการปฏิบัติสืบทอดกันมานานหลายร้อยปี ในแทบทุกพื้นที่ภาคเหนือ และมีอยู่ในกฎหมายชลประทานราษฎรก็ตาม แต่สิทธิการจัดการน้ำในชุมชนโดยชาวบ้านนั้นเป็นที่รับรู้เฉพาะในหมู่ชาวไร่ชาวนา ยังขาดความเข้าใจและการรับรองจากรัฐฯ รวมทั้งผู้ประกอบการ นอกจากจะฟื้นฟูระบบแก่เหมืองแก่ฝายให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญจนกระทั่งมีพลัง มีความเข้มแข็งแล้ว ยังต้องแสวงหาแนวทางหรือวิธีการในการบริหารทรัพยากรน้ำร่วมกับฝายอื่นๆ อย่างยุติธรรมอีกด้วย กิจกรรมอื่นในโครงการได้แก่การรณรงค์เรื่องฝายแล้วโดยชุมชน เพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งและใช้ทรัพยากรน้ำอย่างมีคุณค่า

โครงการบ้านจุ่มเมืองเย็น เป็นโครงการที่จัดทำในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน โดยสถาบันโพธิyalย แห่งวิทยาลัยสงฆ์ มหาจุฬาราชวิทยาลัย

(มจร.) วัดสวนดอก จ.เชียงใหม่ เริ่มต้นจากการที่พระนิสิตของ มจร. ได้มาพัก ศึกษา ดูนาน และจัดค่ายให้กับเด็กๆ ที่วัดคลองศิลา ทางกลุ่มจึงได้จัดทำโครงการเสนอ พระอธิการกับป้อนาน สู้ทตแล้วว่า ทางมจร. ให้คิดเองว่า บ้านจุ่มเมืองเย็น หรือบ้านจุ่มเมืองเย็นนั้นควรเป็นเช่นไร กิจกรรมควรมีลักษณะอย่างไรจึงจะสอดคล้องสนับสนุน โดยการให้คำปรึกษาแนะนำจาก นายชมชวน บุญระหงษ์ โครงการแรกของบ้านจุ่มเมืองเย็น บ้านเมืองที่จุ่มเย็น หรือบ้านเมืองที่อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งกายใจ สิ่งแวดล้อมดี ชาวบ้านแข็งแรง ไม่อดอยากยากจน ไม่ขาดแคลนทางด้านศิลปวัฒนธรรม ความสามัคคีก็คือ โครงการจุ่มนมรถถีบพญา หรือ จุ่มนมรถจักรยานปัญญา อันได้รับเงินทุนสนับสนุนเพิ่มเติมจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) รูปแบบของงานก็คือ ขบวนทัศนศึกษาโดยรถจักรยานใน 1 วัน เพื่อเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ รากเหง้าที่มาของชุมชน โดยหวังผลด้านสุขภาพ ความสามัคคี นอกเหนือจากความรู้ที่จะได้รับ ทางกลุ่มได้ประชาสัมพันธ์เชิญชวนสมาชิก

ทั้งเด็กเล็ก เฒ่าแก่ หนุ่มสาว มาร่วมปั่นจักรยาน โดยรณรงค์ให้ใช้จักรยานแบบโบราณร่วมกับ จักรยานสมัยใหม่

ชุมนุมรถถีบพญา จัดขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 19 ธ.ค 2547 ที่ อ.ฝาง เปิดพิธีโดยผู้อำนวยการ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ว่าที่ร้อยตรี เอกพจน์ กุลเรืองทรัพย์ เริ่มออกเดินทางจากวัดคลองศิลา มุ่งหน้าไปยังอนุสาวรีย์พระนางสามผิว และพระเจ้า ฝางอุดมสิน ผู้ครองเมืองฝาง หยุดพักฟังบรรยาย เรื่องความเป็นมาของเมืองจากวิทยากร จากนั้น ตรงไปยังอุทยานแห่งชาติแม่ฝาง เมื่อถึงบ่อน้ำพุ ร้อนซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก หลังจากพักร่วมรับประทานอาหารกลางวัน เจ้าหน้าที่อุทยานก็ได้ให้ความรู้ เรื่องสิ่งแวดล้อม และลักษณะทางธรณีวิทยาของ ที่ราบฝาง

ส่วนครั้งที่ 2 จัดขึ้นที่ อ.แม่เมาะ จุดที่ไป เยี่ยมชมคือ โรงพยาบาลแม่เมาะ วัดท่าตอน และ อนุสาวรีย์เจ้าแม่มัลลิกา โรงพยาบาลแม่เมาะนั้น เป็นโรงพยาบาลที่มีแนวทางการทำงานด้านการ พัฒนาช่วยเหลือชุมชน ซึ่งได้ให้การต้อนรับ ให้ความรู้ ความร่วมมือ แก่ทางกลุ่มอย่างน่ายินดี

ไม่ไกลจากโรงพยาบาล ทุกคนได้รู้ประวัติศาสตร์แผ่นดินแม่อาาย และได้สักการะพระรูปพระแม่มัลลิกา เจ้าผู้ครองเมืองแม่อาายในอดีต ส่วนวัดท่าตอน (พระอารามหลวง) นั้น เป็นวัดบนภูเขา และยังเป็นโรงเรียนสอนปริยัติธรรมที่มีชื่อเสียง เมื่อนั้นไปถึงบนวัด เจ้าคุณราชปริยัติเมธี เจ้าอาวาสก็ได้มาให้การต้อนรับ จากที่นั้น มองลงมาจะเห็นแม่น้ำกกไหลผ่านที่ราบแม่อาาย และท่าสบฝาง จุดที่สายน้ำฝางเชื่อมต่อกับแม่น้ำกก แล้วไหลลึบๆ ล่องไปยังเชียงราย ขบวนจักรยานในหนึ่งวันนั้น ทำให้ทุกคนได้รู้จักบ้านเมืองของตนทั้งในแง่ประวัติศาสตร์และกายภาพ

นอกจากนั้นยังมีโครงการอื่นๆ ที่อยู่ในระหว่างการริเริ่ม และดำเนินการขอทุนสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ อีก เช่น วิทยาลัยการจัดการทางสังคม เป็นต้น

ทุกเช้า หลังจากตื่นขึ้นสวดมนต์ภาวนา ตามกิจวัตร ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ครูบา อาจารย์เจ้า หลวงพ่อพระพุทฺธทาส ผู้เป็นหลัก ในทางภาวนา ครูบาศรีวิชัย ตนบุญล้านนาผู้เป็น แบบอย่างการต่อสู้ในทางพัฒนาแล้ว พระเอนก จะนั่งอยู่ที่ลานน้ำชา ลานขนาดย่อมใต้ร่มไม้หน้า กุฏิของท่าน แวดล้อมด้วยชาวบ้านทั้งหนุ่มแก่ซึ่ง แวะเวียนมารวกับชมนมสโมสร ทว่าที่ลานน้ำชา นั้นใช้เพียงที่ให้ความสงบสำราญ หากแต่เป็น สถานที่ให้คำปรึกษา แก้ปัญหา เป็นห้องประชุม ล้มหน้าใต้ร่มไม้ในยามเช้าของผู้คน ก่อนที่จะแยก ย้ายกันไปเริ่มกิจการงานในบ้านเรือนไร่นา

ชาที่ชงนั้น นอกจากชาจีน ยังมีชาสมุน ไพร เช่น รากจืด ที่ทางกลุ่มทดลองปลูกเพื่อบริการ ด้านสุขภาพภายในกลุ่ม ยามสาย ท่านเจ้าอาวาส จะย้ายที่ไปยังศูนย์ชุมชนอนุรักษ์ รออาคันตุกะ ผู้นัดหมาย บางครั้งก็เดินทางไปประกอบกิจธุระ

ข้างนอก ทั้งของญาติโยม ของวัด ของเครือข่าย
 อนุรักษ์หรือกลุ่มชุมชนอนุรักษ์ฯเอง หากปราศ
 จากกิจกรรม ท่านก็จะดูแลกิจการภายในวัด พัฒนา
 ทำนุบำรุงทุกส่วนให้เรียบร้อย

พระอธิการเอนก เป็นศูนย์รวมใจทั้งใน
 ทางศรัทธาศาสนา และปัญหาความเดือดร้อนใน
 ชีวิต ท่านจึงเป็นเสาเอกที่ทำให้ชาวบ้านเข้ามารวม
 ตัวกันอย่างเข้มแข็ง และตื่นตัว กระจือหรือร้านต่อ
 ชีวิตความเป็นอยู่ของตนและชุมชนธรรมชาติ

ทว่า การที่กลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดังซึ่ง
 เริ่มต้นจากการรักษาป่าได้พัฒนาชีวิตครอบคลุม
 ทุกด้านนั้น ยังเกี่ยวเนื่องกับแกนนำและพันธมิตร
 อีกหลายท่าน

เสียงฆ้องกลองดังประโคมด้วยแรงปา
 ฝ่ามือ และลำแขนของป้ออู๊ยป้อลุง เณรหนุ่มห่ม
 ผ้าเรียบเชียบถือพานบรรจุไตรจีวรใหม่เอี่ยม เย็น
 ย่ำแล้ว ผู้คนบางตา เต็มที่ปะรำพิธีตั้งม้านเรียบร้อย
 รายทางจากประตูวัดสู่วิหาร ขบวนฆ้องกลองและ
 ป้อลุงแม่ปากกลุ่มน้อย รอคอยอยู่กลางลานทราย
 พลันเสียงเรียบเนิบลอยกระจายตามสาย...ได้เวลา

ทำพิธีอัญเชิญพระอุปคุตแล้วเน้อ ป้าแม่ป้าน้อง
ใครอยากเห็นอยากร่วมพิธีก็ให้มาพร้อมกันที่
วัด...ผู้พากย์นั้นอยู่ในศาลาเล็กๆ ริมรูปเคารพ
ต้นบุญล้านนาครูบาศรีวิชัย ท่านอยู่ในวัยกลางคน
แล้ว มองไกลๆ แลเห็นผมตัดเกเรียน แซมสีขา
บางๆ ป้าอู๋ยคนหนึ่งบอกเราว่า "นั่นไงหนานอาย
สุทัต"

ป้าหนานสุทัต ลือชัย

แกนนำกลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดงที่ร่วม
แรงร่วมใจกันมาตั้งแต่ต้นนั้นมีอยู่เพียงสองสาม
คน ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นทั้งรองประธานและที่ปรึกษา
อาวุโสซึ่งมีความสนิทสนมใกล้ชิดกับพระอธิการ
เป็นอย่างดี ก็คืออดีตเจ้าอาวาสที่ได้เคยปกครอง
อบรมดูแลตัวท่านครั้งยังเป็นสามเณรนั่นเอง
ท่านผู้นี้นับเป็นคนบะเก่าคนหนึ่ง กล่าวคือเป็นผู้

ที่รอบรู้เรื่องศิลปะจารีตขนบธรรมเนียม และ
วรรณคดีโบราณเป็นอย่างดี ท่านคือป้อหนานอ้าย
สุทัต ลือชัย ซึ่งคนเฒ่าชี้ให้เราดูนั่นเอง

ป้อหนาน ก็คือพ่อทิด 'อ้าย' เป็นชื่อที่
ชาวเหนือใช้เรียกลูกชายคนโต ป้อหนานสุทัตเป็น
ผู้ที่ร่วมคิดร่วมปรึกษากับพระเอนกตั้งแต่ตั้ง
ด้วยวัย 55 ผ่านการอุปสมบท เคยดำรงตำแหน่ง
พระอธิการ จึงได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้าน
และเป็นผู้อาวุโสในการจัดงานพิธีกิจกรรมต่างๆ
ทั้งของกลุ่มชุมชนอนุรักษ์และหมู่บ้าน

ปี 2523 ป้อหนานสุทัตลาสิกขาบทออกม
ทำหน้าที่ภารโรง ประจำโรงเรียนบ้านเวียง ตำบล
เวียง อำเภอฝางอยู่ราว 3 ปี จากนั้นก็ได้ย้ายมายัง
โรงเรียนบ้านสันทรายคองน้อย แม้ว่าท่านจะมี
ครอบครัว ใช้ชีวิตสมรสแล้ว แต่ก็ไม่ได้เห็นห่าง
จากวัด ด้วยจิตสาธารณะ พัฒนาหมู่บ้าน ชาวบ้าน
ท่านได้ร่วมคิดร่วมมือกับพระอาจารย์เอนกจัด
กิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์กับหมู่บ้านเรื่อยมา

ช่วงแรก ราวปีพ.ศ. 2526 นั้น ป้อหนาน
สุทัตได้นำลูกหลานไปไหว้พระ สวดมนตร์ ฝึก
กรรมฐานที่วัดทุกวันพระ และวันอาทิตย์ จากบุตร

หลาน 5 คนในคราวแรก ก็ขยายขึ้นเป็นกลุ่มใหญ่ จากที่มีเพียงคนเฒ่าคนแก่มาสวดมนต์ไหว้พระ ผู้ปกครองก็เริ่มพาเด็กๆ มา หน่อมสาวเยาวชนก็ มาสมทบ ป้อหนานบอกเราว่า ช่วงนั้นปัญหายาเสพติดเริ่มระบาด จึงปรึกษากับพระอธิการจัดกิจกรรมดังกล่าว แต่หากพิจารณาจากกิจกรรมที่ท่านทำสืบเนื่องมาจนปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่า แม้ไม่มีปัญหาใดๆ จิตใจแห่งการพัฒนาของป้อหนานก็ไม่เคยหยุดนิ่ง นอกเหนือจากการไหว้พระสวดมนตร์แล้ว ท่านยังพาเด็กตัวน้อยๆ ตั้งทีมฟุตบอลฝึกฝนร่างกายให้แข็งแรง ไม่ข้องแวะกับอบายมุข เด็กตัวเล็กตัวน้อยในหมู่บ้านจึงมีศูนย์รวมใจ นอกเหนือจากที่วัด คือ เรียนธรรมะกับตุ้อว (หลวงอา) และไปซ้อมฟุตบอลที่สนามโรงเรียนกับป้อหนาน

เด็กๆ เหล่านี้เองที่ได้เข้าไปเรียนรู้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ได้เข้าร่วมพิธีบวช-สืบชะตาป่า กิจกรรมของเหล่าเด็กได้แก่ การวาดภาพ การร่วมประกวดคำขวัญ ช่วยผู้ใหญ่เตรียมงานเท่าที่จะสามารถทำได้ นำการแสดงไปเข้าร่วม ป้อหนานกับกิจกรรมพัฒนากลุ่มเด็กและเยาวชนไม่ได้

จำกัดเพียงการอนุรักษ์เท่านั้น ท่านยังสอนตัวเมือง หรืออักษรล้านนาให้กับเด็กๆ และผู้สนใจที่บ้าน ทุกวันศุกร์ และเมื่อมีงานประเพณีใดในหมู่บ้าน ก็จะไปเด็กๆ เข้าร่วม ให้พวกเขาได้สัมผัสวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม

ที่สันทรายคองน้อย มีชมรมน้อยหนาน เป็นวงดนตรีพื้นเมืองของคนเฒ่าคนแก่ ป้อหนาน สุทัตเองเป็นหนึ่งในวง ท่านและอู๋ยดี พ่อเฒ่าอีก ท่านที่ได้อุทิศตนสอนดนตรีพื้นเมืองให้กับเด็กๆ จนกระทั่งเด็กเหล่านี้สามารถเล่นสะล้อ ซอ ซึ่ง ตั้งวงดนตรีของตน ไปร่วมแสดงในงานต่างๆ ได้

ปัจจุบันป้อหนานอายุสุทัต ยังเป็นผู้จัด รายการวิทยุ สถานีวิทยุชุมชนคนรักฝาง ซึ่งกลุ่ม ชุมชนอนุรักษ์เป็นคณะกรรมการร่วมกับอาจารย์ ธีรนิติย์ เนตรดวง ผู้ริเริ่ม รายการวิทยุที่ป้อหนาน สุทัตคิดรูปแบบและจัดเองนั้นชื่อ รายการบ้านจุ่ม เมืองเย็นโดยจะเปิดเพลงคำเมือง และเพลงลูกทุ่ง เก๋ๆ หาฟังได้ยาก สลับกับการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ข่าวสาร อันได้แก่เรื่องราวเกร็ดความรู้ก่อน เก่า ประเพณีต่างๆ ของชาวล้านนา และเรื่องราว การรณรงค์อนุรักษ์ดิน ป่า ฟ้า น้ำ นั่นเอง

ยุวพัฒน์อนุรักษ์

เด็กๆ ที่เข้าวัดเพื่อเรียนศาสนาในวันอาทิตย์ หรือนักฟุตบอล นักดนตรีน้อย รวมทั้งเด็กๆ ที่ร่วมรักษาป่า ล้วนแล้วแต่เป็นลูกหลานของชาวบ้านสันทรายคองน้อย และอีก 5 หมู่บ้านที่ใช้ชีวิตพึ่งพิงป่าเวียงดั่ง เริ่มต้นจากเด็กกลุ่มเล็กๆ ที่แวะเวียนมายังวัดคลองศิลาเป็นประจำ มีความสนิทสนมใกล้ชิดคุ้นเคยกับพระอธิการเอนกและป้อหนานเป็นอย่างดี ขยายไปสู่เด็กนักเรียนที่ทางกลุ่มทำเรื่องเชิญทางโรงเรียนให้คุณครูพาเข้าร่วมกิจกรรม จนกระทั่งรวมตัวเป็นกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ในภายหลัง

จากเด็กกลุ่มแรกซึ่งมีจำนวนเพียง 4-5 คน หลังจากได้เข้าร่วมพิธีบวชป่าแล้ว ก็คอยไถ่ถามพระอาจารย์เอนกหรือป้อหนานว่า เมื่อไหร่จะได้ไปเดินป่ากันอีก "เออะ สุขะไค้ไปก่า อันเฮาไปเสาร์อาทิตย์ ห่อข้าวมาเน้อ มาปะกันที่วัด" พระอธิการจึงนัดหมายเด็กๆ พาพวกเขาเดินป่าศึกษาธรรมชาติในวันหยุดสุดสัปดาห์ พาไปดูป่าต้นน้ำ

บ้าง ตามรอยสายน้ำ พาไปรู้จักต้นไม้ สมุนไพร โดยมีครูผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งมีความรอบรู้เรื่องป่าไม้ และยาอย่างดีนั่นเองเป็นผู้ให้ความรู้

เด็กกลุ่มนี้ นานปีเข้าก็ขยายออกเป็นกลุ่มใหญ่ ไม่ใช่เด็กๆ ลูกหลาน 4-5 คนแถวบ้านอีกต่อไป แต่เป็นเด็กๆ ในกลุ่มชุมชนอนุรักษ์จากหลายหมู่บ้าน ปี 2545 จึงได้ตั้งเป็นกลุ่มยุวพัฒน์อนุรักษ์ มีกิจกรรม หน้าที่ มีประธาน มีการประสานงาน ร่วมโครงการต่าง ๆ กับผู้ใหญ่ทางพระอธิการและคณะกรรมการเล็งเห็นความสำคัญของเยาวชนลูกหลาน จึงได้ถ่ายทอดความรู้ สืบทอดภูมิปัญญาแก่พวกเขา ผ่านทางพิธีกรรม กิจกรรมต่างๆ บางครั้งเด็กๆ ก็นำเสนอขึ้นเอง เช่น อยากมีกลองสะบัดไชย สำหรับแห่ในขบวนอนุรักษ์ หรืองานพิธ บ้อหนานสุทนต์ก็ได้เสาะหามา และค้นคว้าวิชาท่าทางมาสั่งสอนพวกเขา อยากพ่อนดาบ ก็จัดหาสอนให้จนเด็กๆ กลุ่มนี้สามารถชนะการประกวดที่จัดใน 3 อำเภอ และในส่วนของโครงการด้านสุขภาพของบ้านจุ่มเมืองเย็นเด็กๆ ก็เป็นผู้เสนอว่า อยากให้เป็นกิจกรรมการขี่จักรยาน ซึ่งก็เกิดผลสืบเนื่องต่อมาอย่างดี กล่าว

คือ หลังจากวันชุมนุมรตธิ์บพญา ทั้งผู้ใหญ่และ
เด็กก็หันมาใช้จักรยานกันถ้วนหน้า ทั้งที่ก่อนหน้านี้
ในหมู่บ้านนิยมใช้มอเตอร์ไซด์

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

---

1) แกนนำ

นอกเหนือจากองค์ประธานของกลุ่มจะ
เป็นพระสงฆ์ ซึ่งปราศจากผลประโยชน์ส่วนตัว
เยี่ยงฆราวาส ทั้งยังเป็นผู้มีจริยวัตรที่น่าเคารพ
มีผลงานที่กระทำอย่างต่อเนื่อง จริงใจ กอปรกับ
ความศรัทธาที่ชาวบ้านชนบทมีต่อพระสงฆ์
พระศาสนาแล้ว รองประธานกลุ่มก็เป็นผู้อาวุโสที่
ชุมชนให้ความเคารพนับถือ เป็นผู้นำทางปัญญา
มีความรอบรู้ในเรื่องวัฒนธรรม - ประเพณี
ฮีดฮอยก่อนเก่า ชนบลิ้านนาเป็นอย่างดี

คณะกรรมการกลุ่มชุมชนอนุรักษ์
เวียงตั้งนั้นไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้ง
แต่เกิดจากการรวมตัวโดยธรรมชาติ แต่ละคนได้

เข้ามาร่วมตั้งแต่ต้นด้วยคุณสมบัติหน้าที่ที่แตกต่าง
กันไป ด้วยอัตลักษณ์ ความถนัด ความสามารถ
ลุงสว่าง แก้วใจดี นั้นเป็นอีกผู้หนึ่งที่
ได้ร่วมต่อสู้มาอย่างกระฉับกระเฉง ท่านเป็นผู้ที่
คล่องแคล่วในด้านการจัดการประสานงาน มีคำ
พูดคำจาที่มีชีวิตชีวากระตุ้นเร้าจิตใจ หากเปรียบ
ป้อนานสุกัตเป็นขุนนางฝ่ายขุนแล้ว ลุงสว่างก็
เป็นฝ่ายขุนนั่นเอง

อ้ายมงคล ใจอิน แก่เหมือนแก่ฝ่ายผู้
อยู่กับน้ำ ก็มีลักษณะนั่งสงบเยือกเย็นเช่นเดียวกับ
กับสายน้ำ ท่านดูแลจัดสรรปันส่วนน้ำด้วยความ
ยุติธรรม จึงรับหน้าที่แก่ฝ่ายยาวนานเรื่อยมา เมื่อ
มีกิจกรรม มีการอบรม การชุมนุมเรื่องน้ำ อ้ายก็
พาใบหน้าเย็นๆ ยิ้มใจดี เสียงทุ้มๆ ไปร่วม

เรียวแรงสำคัญอีกคนที่ขาดไม่ได้ แม้จะ
เพิ่มเสริมแรงมาในภายหลังก็คือ ผู้ใหญ่บ้าน
สันทรายคองน้อย ผู้ใหญ่จันทร์ หนองหิน นั่นเอง
ท่านผู้นี้เป็นเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในวิชา
ชีพ ด้วยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทั้งไก่ ปลา วัวนม
และหมู เป็นหนึ่งในร้อยในพัน ที่คัดค้านความ
จริงอันพบเห็นได้ทั่วไปว่า 'ชาวนาล้วนเป็นหนี้สิน

และยากจน' เมื่อท่านได้เข้าร่วมกลุ่ม ก็ได้มุ่งมั่นส่งเสริมด้านอาชีพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน นอกจากกิจกรรมอนุรักษ์ นอกจากนั้น ยังทำหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านในยุคที่ร้อนเป็นไฟ-ไฟสีส้มที่ลามมาจากสวนส้ม ผู้ใหญ่จันทร์ได้ใช้ความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ยุติธรรม อยู่เคียงข้างชาวบ้านจนอุ่นใจ

เมื่อแกนนำแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็ง แน่วแน่จริงใจ ก็ดึงดูดให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธา ทุกชุมชนล้วนแต่มีผู้รู้ ผู้กล้า ผู้มีปัญญา ผู้ที่เป็นนักรบ แพทย์ ครู ศิลปินอยู่ทั้งสิ้น แต่กลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดงนี้ สถานการณ์เลวร้าย-ผลกระทบจากสวนส้ม ต่อน้ำ ต่อสุขภาพของทุกคน ทำให้ชาวบ้านร่วมมือร่วมใจ หันหน้าหากันเพื่อแสวงหาหนทางแก้ปัญหา เดิมนั้น ชาวบ้านบางส่วนยังคงเห็นว่าการอนุรักษ์เป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับตน แต่เมื่อเกิดสถานการณ์ดังกล่าวขึ้น พระอธิการได้เป็นหลักใหญ่ในการแก้ไขปัญหา เมื่อชาวบ้านมุ่งหน้ามาก็เกิดความศรัทธา และได้ทราบว่าการอนุรักษ์ใช่เพียงการดูแลป่า ไม่ตัดต้นไม้เท่านั้น ยังเกี่ยวข้องกับน้ำ กับการอยู่ดีมีสุขในด้านอื่นๆ

ของชีวิต ดังนั้น ทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ คนหนุ่มคนสาว ลูกเล็กเด็กแดง จึงสมานสามัคคีร่วมกันออกมาใช้ ความรู้ความสามารถ แสดงศักยภาพที่มีอย่างเต็มกำลัง

2) โครงสร้าง

อนึ่ง โครงสร้างกิจกรรมการอนุรักษ์ ที่ผ่านมาโดยตลอดนั้น ภายใน ประกอบด้วย คนทุกกลุ่ม ทั้งหนุ่มสาว: ร่วมมือ ลงแรง พ่อบ้าน แม่บ้าน: เตรียมอาคารสถานที่ อาหาร ลงขัน เด็ก เยาวชน: กิจกรรมทางศิลปะ วาดภาพ การแสดง คนเฒ่าคนแก่: พิธีกรรม เครื่องเซ่น เครื่องประกอบพิธี เกิดการรวมคนทุกเพศทุกวัย รวมผู้มี ความรู้สมัยใหม่ เช่น ครู และผู้มีความรู้ จารีต ประเพณีเก่าแก่ คือ เหล่าพ่ออ้อยแม่อ้อย มาปะทะสังสรรค์ จนเกิดพลังสำคัญ

ทั้งโครงสร้างภายนอก อันเป็นส่วนสำคัญ ที่สืบเนื่องไปเป็นเครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำฝางนั้น คือ การดำเนินกิจกรรมโดยมีการประชาสัมพันธ์ เชื้อเชิญพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธา ส่วนราชการ รวมทั้งประชาชนทั่วไปได้รับทราบ และเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่พิธีบวช-สืบชะตาป่า

ครั้งแรก นอกจากนั้นยังมีองค์กรพันธมิตรที่คอย
 เกื้อหนุน ได้แก่ หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียน
 และภายหลังจากได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว
 ก็เลยถามมิตรผู้เข้ามาช่วยเหลือให้คำปรึกษา คือ
 มุลินธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืช และสถาบัน
 ชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนดังกล่าว

3) วิธีการ

ดังได้กล่าวมาตั้งแต่ต้นว่า กลุ่มชุมชน
 อหุรักษ์เวียงดิ่งเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ
 ปราศจากการจัดตั้ง ทั้งมีผู้ริเริ่ม-ผู้นำเป็นสงฆ์
 ซึ่งชาวบ้านรู้จัก นับถือ ศรัทธาเป็นอย่างดี บรรดา
 แกนนำยังเป็นน้อยเป็นหนาน หรือไม่ก็มีจิตใจไม่
 สันติ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ลักษณะและวิธีการ
 ดำเนินงานการประกอบกิจกรรมต่างๆ ไม่แปลก
 แยกไปจากวิถีที่ชาวบ้านคุ้นเคย เช่น การใช้พิธี
 กรรมทางศาสนา ซึ่งนอกจากจะเชื่อมโยงให้เกิดความ
 รู้สึกเป็นหนึ่งไม่แปลกแยกแล้ว การฟื้นฟูคุณค่า
 ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ผ่านการปฏิบัติ ยัง
 มีผลทางจิตใจทำให้ชาวบ้านเกิดศรัทธาแน่นแฟ้น
 เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม

การทำงานอย่างต่อเนื่องจริงจัง และปราศจากผลประโยชน์แอบแฝง และยึดหลักสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา ไม่ตอบโต้ด้วยความรุนแรง หลักสันติ-ชั้นติธรรมที่พระอธิการยึดถือและถ่ายทอดแก่สมาชิกนั้น สร้างผลในแง่จิตใจอย่างสูง วิธีการต่อสู้กับปัญหาด้วยคุณธรรมทำให้จิตใจที่เครียด ร้อนรนกับปัญหาสงบลง ทำให้เกิดแรงใจที่จะต่อสู้ต่อไป ด้วยความภาคภูมิใจในคุณธรรมที่ตนมี

เราจึงได้ประจักษ์กับภาพตรงหน้า เหล่าลุงป้าน้าอาที่ช่วยงานปลูกพล่านตลอดวันด้วยใบหน้ายิ้มแย้มเบิกบาน วัตถุประสงค์ กับังงานปอยยิ่งใหญ่ มีหัววัดต่างๆ มาร่วมงานราว 100 กว่าวัด ทั้งจากจ.ลำพูน เชียงใหม่ และเชียงราย ได้เห็นศรัทธาชาวบ้านสร้างกุฏิสงฆ์หลังใหญ่ จากเงินเริ่มต้นเพียงไม่กี่บาท มีขบวนแห่กลองหลวง (ใหญ่) ตามแบบล้านนาหลายขบวน ช่างพ่อน ไทยกาน มากันไม่ขาดสาย จนต้องแบ่งจัดงานเป็นสองวันเต็มๆ สำหรับศรัทธาในท้องถิ่น และอาศัยตุ๊กตาแดนไกล

ผู้คนต่างมาร่วมด้วยความสัมพันธ์อันดี ทั้งหมู่ชาวบ้านสามัญชน ด้วยสัมพันธ์ส่วนตัว

สัมพันธ์ทางเครือญาติ ศาสนา และอนุรักษ์ ทั้ง
พระสงฆ์ผู้สนับสนุนการทำงานของท่านผู้เป็น
ประธาน ครู นักเรียน ข้าราชการ ผู้ที่ทำงานใน
สังกัดองค์กรเอกชน องค์กรบริหารส่วนตำบล
ผู้ใหญ่บ้านทุกคนในกลุ่ม เกษตรกร แก่เหมืองฝาย
ในละแวกฝาย แม่เฒ่า และไซยปรากการที่เคยได้
สนับสนุนช่วยเหลือ นับเป็นภาพที่น่าปลื้มใจ
แม้ว่า...สายลมจากสวนส้มจะยังคงพัดมาไหวๆ

ใช่แล้ว นับจากงานบุญวันนี้ ปัญหาที่ยัง
คงอยู่ต่อไป คณะกรรมการ 5-6 ชุดจากหน่วยงาน
ของรัฐที่ตั้งขึ้นเพื่อสืบสวนแก้ไขปัญหา บางกลุ่ม
เจียบหาย แต่ชาวบ้านยังคงรวมตัวกันต่อสู้ต่อไป
แม้ขาดไว้ความรู้และทุนทรัพย์

.....
"เมื่อพึ่งใครไม่ได้ ก็ต้องพึ่งตัวเอง เราจะ
ไม่วิ่งหาความช่วยเหลือจากที่ไหนอีก" เสียงป้อ
หนานสุทัตแว่วลอยมา

"เขา(ทางการ)จะช่วย จะให้ทุน แต่เราต้อง
ทำตามเงื่อนไขของเขา เราไม่รับ เพราะมันขัดกับ
ที่เราทำกันมา" คือเสียงจากตุ้เจ้าในป่ายวันหนึ่ง

"ผมไม่วางใจง่ายๆ แม้แต่ชุมชนที่ไปดูงานก็ตาม เราไม่มีวันรู้ว่าดีจริงไหม ตราบใดที่เราไม่ได้ร่วมอยู่รู้เห็นกับตา" ผู้ใหญ่จันทร์กล่าว
 ประสาน

.....

คงมีเพียงพวกเขาเท่านั้นที่ทราบดีว่า ตนต้องการอะไร ชีวิตที่อยู่เย็นเป็นสุขในแบบของตน บนผืนดิน ใต้แผ่นฟ้า ท่ามกลางชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพวกเขาเอง

ขอกราบขอบพระคุณ

พระสงฆ์ ปราชญ์สามัญชน และผู้รู้ในชีวิต-กิจกรรม
ทุกท่าน ที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวอันเป็นกำลังใจและนำ
อัจฉริยภาพนี้

- พระอธิการเอนก จนทปัญญา
ประธานกลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดั่ง
- ป๋อหนานสุทัต ลือชัย
รองประธานกลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดั่ง
- ผู้ใหญ่จันทร์ หนองหิน
ผู้ใหญ่บ้านสันทรายคองน้อย ต.เวียง อ.ฝาง
- ลุงสว่าง แก้วใจดี
คณะกรรมการกลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดั่ง
- อ้ายมงคล ใจอิน
ประธานเหมืองฝายบ้านสันทรายคองน้อย
คณะกรรมการกลุ่มชุมชนอนุรักษ์เวียงดั่ง
- ด.ช. นพพงษ์ ลือชัย ด.ช. เสกสรร อุ่นเรือน
สมาชิกกลุ่มยุวพัฒน์อนุรักษ์

- คุณลุงสุชาติ คุณรักษา แกนนำพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยงู
เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำฝาง
- คุณนิคม พุทธา ผู้ประสานงานมูลนิธิคุ้มครอง
สัตว์ป่าและพรรณพืชในพระบรมราชินูปถัมภ์
(ภาคเหนือตอนบน) ผู้ให้สัมภาษณ์และมอบสำเนา
เอกสารมีค่า
- คุณชมชวน พู่ระหงษ์ ผู้อำนวยการสถาบันชุมชน
เกษตรกรรมยั่งยืนสำหรับการสัมภาษณ์เชิง
วิเคราะห์ และทางเลือกเรื่องสัมปลดสารพิษ
- คุณไพศาล สมบูรณ์ดี
ลูกบ้านสันทรายคองน้อย ผู้ให้ความช่วยเหลือ
ด้านเอกสาร วิดีทัศน์ และประสานงานกับ
กลุ่มชุมชนอนุรักษ์ฯ
- พ่ออู๋แม่อู๋อีกหลายท่านที่ผู้เขียนระลึกคุณด้วยใจ
ที่ได้กรุณาเมตตาแบ่งปันเรื่องราว บางท่านก็ให้ความรู้เรื่อง
พิธีกรรม บางท่านให้ความรู้เรื่องโหราศาสตร์โบราณ
บางท่านให้ความรู้เรื่องการนวดและยาสมุนไพร ผู้เขียน
ขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

